

HARMATI EDINA

„A legnagyobb emberi próba és szerep”

Szakdolgozat

Szociológia MA szak

Nappali tagozat

Témavezető: Prof. Dr. Szabó Ildikó

Debreceni Egyetem
Szociológia és Szociálpolitika Tanszék

2011

„A LEGNAGYOBB EMBERI PRÓBA ÉS SZEREP”

írta
Harmati Edina

Kijelentem, hogy a szakdolgozat megfelel a Debreceni Egyetem Szociológia és Szociálpolitika Tanszéke által támasztott tartalmi és formai követelményeknek

---

Államvizsga-bizottság elnöke

Témavezető

Bíráló

Debrecen
2011.

Alulírott **Harmati Edina** kijelentem, hogy a jelen szakdolgozat a saját munkám, amely kizárólag a saját kutatásaimon illetve a hivatkozásokban és a felhasznált irodalomjegyzékben megjelölt információkon alapul. Kijelentem, hogy kutatásaim során és a szakdolgozatomban nem sértettem meg más szerzők vagy intézmények szerzői jogait. Kijelentem, hogy a jelen szakdolgozat sem annak részei nem kerültek benyújtásra egyetlen felsőoktatási intézményben sem diplomamunkaként vagy szakdolgozatként vagy azok részeként.

Debrecen, 2011. március 31.

---

aláírás

Köszönetnyilvánítás

Köszönöm Prof. Dr. Szabó Ildikónak azt, hogy felhívta a figyelmemet a barátság témaköre szociológiai szempontú vizsgálatának fontosságára, az ifjúság életében elfoglalt jelentős szerepére.

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó.....	1
I. fejezet A barátság a szociológiai elméletek tükrében.....	4
1.1 Szubkulturák, barátságok.....	4
1.2 Közösségek – közös élet.....	8
1.3.A valóságok megszgyén.....	14
1.4.Információ, döntés, szabadság.....	17
1.5.Az első pillantástól.....	20
1.6.Én vagyok én, te vagy te.....	22
II. fejezet A barátság a kutatások tükrében.....	25
III.fejezet Az egyetemi barátságok	
3.1 A barátság definíciója –ki miért és ki miért nem barát?.....	28
3.2.Hol könnyebb barátkozni?.....	34
3.3.Nemek és igenek.....	39
3.4.Életkori különbségek és a hierarchia.....	42
3.5.Szerelem és barátság - öröm vagy bánat.....	45
Utószó.....	49
Felhasznált irodalom.....	52
1. Függelék: Interjúvázlat.....	53

Előszó

Márai Sándor írta 1943-ban a Füves könyv 59. részében a barátságról, hogy az *„szolgálat, erős és komoly szolgálat, a legnagyobb emberi próba és szerep”*. Hitvallásként szolgálhat ez mindenkinek akkor, amikor életében belépnek a barátok, akik végigkísérik őt, akár egy életen keresztül. A család megmásíthatatlanul része mindennapjainknak, születésünk pillanatától kezdve hozzájuk tartozunk. De nemcsak nekik tartozunk hálával és szeretettel, hanem azoknak is, akikkel utunk során találkozunk.

A gyermek óvodás korában kerül legelőször kortársi közösségbe, majd az általános és középiskolában sorra ismerkedik meg társaival. Barátságok születnek, támogatók lépnek a színre, akik a családi jó tanácsok mellett támogatásukkal és megértésükkel támogatnak minket az egyes akadályok átlépésekor. Ezért is olyan fontosak ezek a kötődések, hiszen valakit – a vérségi kapcsolat megléte nélkül – életünkbe fogadni: önzetlenségre és mély bizalomra, sőt, bátorságra is vall. Bátorságra, mely feltétlen elkötelezettséget von maga után. Valaki iránt kötelességtudók vagyunk, a másik ember, a barát érzéseit, gondolatait, problémáit meghallgatjuk és próbáljuk azokat orvosolni, igyekszünk helyes útra terelni őt úgy, hogy közben mégsem formáljuk saját képünkre. Erős és komoly szolgálat – írta Márai. És a legnagyobb emberi próba és szerep mindenkor, huszonévesen – és évtizedek múlva is. *„A szerelem titka, hogy a kettőből egy lesz, a barátság titka, hogy az egyből kettő”* – olvasható Hamvas Béla a Barátság című esszéjében, mely tovább erősíti azt az álláspontot, hogy a barátságok kutatásával foglalkozni kell és érdemes.

Az emberek, különösen az ifjúság életében nagyon fontos szerepet töltenek be a társas kapcsolatok, interakciók. Az erős és gyenge kötések által jellemezhető, csoportosítható családi, rokoni szálak, házastársi és partneri kapcsolatok, munkahelyi ismeretségek, ismerősi, illetve baráti viszonyok. A család és az iskola szocializációja mellett erősen meghatározzák az egyén jellemét, identitását, értékrendszerét, vallási és politikai hovatartozását a kortárs csoportok, valamint az azokhoz fűződő viszonyrendszerek. *„A barátság iránti bizalom közel áll a feltétlen bizalmat élvező rokoni-családi kapcsolatokhoz azoknál, akiknek egyáltalán van barátjuk. A bizalmas kapcsolatok körén belül a családi-rokonsági kötelékek mellett legjelentősebb a barátság [...]. A barátság olyan választott kapcsolat, amely formalizált keretek nélkül is*

szolidaritást, kölcsönös erőforrásokat, társadalmi integritást eredményezhet.” (Utasi, 2002.)

Az egyetemi évek sora fontos fordulópont a huszonévesek életében. Új barátságok, ismertségek, szerelmek születnek, esetleg régi baráti, illetve párkapcsolatok gyengülnek és szakadnak meg. Előfordul az is, hogy éppen fordítva zajlik le ez a folyamat: az egyetem nehézsége és idegen légköre miatt felértékelődik. S bár a középiskolai barátok fontos vonatkoztatási pontok az emberek életében, valaminek a lezárása, a vége és ezzel együtt a kezdete mindig változást idéz elő az individuum személyiségében. Az egyetem új élethelyzeteket teremt, a felsőoktatási intézmény a középiskolai rendhez képest teljesen más követelményrendszert szab a fiataloknak. Kialakul egy sajátos helyzet is: továbbra is a felülről irányított oktatási rendszer szabályai szerint élnek az egyetemisták, de sokkal szabadabban, mint azelőtt. A hétköznapok hétfőtől péntekig terjedő megszokott időbeosztása felborul, az órák látogatása sok esetben szabad döntés, egy több száz hallgatót számláló évfolyam esetében pedig az egyén sokáig anonim maradhat anélkül, hogy annak bármilyen következménye is lenne.

A fiatal 18. életévét betöltve nemcsak teljes jogú állampolgárává válik a társadalomnak, nemcsak szavazati joggal és döntési szabadsággal lesz felruházva, hanem kiszélesedik számára a világ, új perspektívák nyílnak meg előtte, és a sok, addig megszokott és szabályok által jól körülhatárolható esemény, jelenség stb. megszűnik, illetve módosul. A fiatalok a középiskola után felnőttkorba lépnek, bár az átmenet sok esetben éles: az érettségi után, egy zárt közösségből, egy megszokott társaságból idegen közegbe kerülnek. Továbbra is az oktatási rendszer szabályai szerint élnek az egyetemisták, de sokkal szabadabban, mint azelőtt. Vannak, akik szüleiktől, régi barátaiktól távol, egy új városban, egy kollégiumban vagy egy albérletben új életközösségeket alakítanak ki, kollektivizálódva vagy éppen elzárva a megszokott, addig gyakorolt életmódjuktól.

A barátság kapcsolatrendszerének minőségi megkülönböztetését – az ismerős és a barát közötti különbségtételt – azért tartom fontosnak, és tartja a társadalomtudomány is elkülönítendő kategóriának, mert egy társas viszonyban a mennyiségi jellemzők („hány barátja van önnek?”) kérdésének megválaszolása előtt fontos annak tisztázása is: a különböző tényezőket, minőségi jellemzőket, kvalitásokat tekintve (mint az intimitás, a bensőségesség, a kölcsönösség) kit is, illetve mit is nevezhetünk barátnak, barátságnak. S ami legalább annyira fontos, hogy a különböző, nem rokoni és szerelmi

kapcsolatok típusait ki hogyan tudja elkülöníteni, a hétköznapok során megkülönböztetni. Ki az igaz barát, és ki az, aki csak ismerős vagy haver? Hol húzódnak meg a határok, és az élet egyes területén hogyan jelenik meg az igaz barát életminőséget javító hatása? Milyen emberi, kulturális és társadalmi tényezők játszanak közre az igaz barátságok kialakulásában? Mi a fordulópont, hol van a határ az ismerős és a barát kategóriák között, s vajon mindenki egyformán gondolkodik-e arról, hogy kit tart igaz barátjának? S vajon számszerűsíthető-e a jó barátságnak a határa? Két, három, vagy esetleg egyetlen igaz barátja lehet csak az embernek? Vagy ennél több emberrel is képes az ember minőségi, intim kapcsolatot fenntartani? A középiskola után a barátok száma csökken? Jobban szelektálunk, vagy éppen sokkal nyitottabbak leszünk, sokkal könnyebben barátkozunk az egyetem évei alatt?

Ahogy Forgács József is megfogalmazta A társas érintkezés pszichológiája című munkájában: „*Mi határozza meg, hogy kapcsolatot létesítünk egy személlyel vagy sem? Az egyetemi évfolyamunkon, munkahelyünkön, szomszédságunkban vagy klubunkban potenciálisan rendelkezésre álló több száz vagy éppen több ezer ember közül hogyan döntjük el, hogy ki lesz az a néhány, akivel közeli ismertségbe kerülünk?*” (Forgács, 1993.) Szakdolgozatomban ezekre a kérdésekre keresem a választ, továbbá arra: lehet-e határvonalat húzni fontossági sorrend alapján a középiskolai vagy régi barátok, illetve az egyetemen szerzett baráti kapcsolatok között?

I. A barátság a szociológiai elméletek tükrében

1. Szubkultúrák, barátságok

Az ifjúság kapcsolatrendszerét vizsgálva meg kell említenünk a különböző szubkultúra-kutatásokat, hiszen a baráti kapcsolatok maguk is egy-egy szubkultúrát alkotnak.

A szubkultúra-kutatásoknak Rác Zsolt elmélete alapján három fő hullámát különíthetjük el. Az 1950-es évekre tehető az első, mely a chicagói iskola nevéhez köthető. A szubkultúra chicagói modellje a fiatalkori bűnözést és a devianciát pszichológiai jellemzőkre vezette vissza. Albert Cohen úgy gondolta, hogy az alsóbb társadalmi rétegek fiataljai egy idő után szembesülnek a felsőosztályhoz képest felmerülő saját hátrányukkal, s ez vezet a deviáns, bűnözői viselkedéshez.

A második hullám az 1970-es évekre jellemző, s a birminghami iskolához kapcsolódik, illetve Stanley Cohenhez köthető. A szubkultúra-kutatás e korszaka mérföldkövének számított, hiszen akkor már nem a fiatalkori bűnözést és a devianciát emelték ki a szubkultúrák legfőbb jellegzetességeként, hanem a stílusos, látványos ifjúsági csoportokat. S már nem a pszichológiai jellemzők voltak a szubkultúrák sajátosságai, hanem az öltözködés, a társadalom többségétől, a főáramlattól jól elkülöníthető kinézet és ízlés.

A harmadik hullám az úgynevezett klubkultúrák nevet viseli. Ennek legfőbb jellemzője, hogy a szubkultúrákat a fiatalok, a stílus, az öltözködés, a zenei ízlés és a fogyasztás kérdése felől közelítette meg.

Jelen dolgozatomban természetesen először tisztázni kell, mit értünk barátságon, s itt a bensőséges, meghitt, őszinte barátságokra gondolok. Ezek a kapcsolatok, akár csak a rokoni, vérségi kötelékek, az egyén életében meglévő erős kötelékek szerepét töltik be. A barátságok megszületését a környezeti, a társadalmi, az egyéni, a társas, valamint a helyzeti tényezők is befolyásolják. De mi a barátság? Allan valamint Argyle és Henderson barátságsszabályait alapul véve: ez az érzelmi kötelék olyan kapcsolat, mely személyes jellegű, önkéntes, valamint jellemző rá, hogy a személy individuumként, és nem egy csoport tagjaként van jelen. (Albert Fruzsina – Dávid Beáta, 2007.) A Magyar Értelmező Szótár definíciója szerint: „Az a személy, különösen férfi (gyermek, ifjú), akit (kölcönös) bizalom, ragaszkodás és szeretet köt hozzánk.” (A. Fruzsina – D. Beáta, 2007.)

Az Argyle és Henderson által megalkotott barátságsszabályok kimondják, hogy a barátokra jellemző az önkéntes segítségnyújtás szükség esetén, az érzelmi támogatás, a törekvés barátunk boldoggá tételére, s az, hogy kiállunk a másikért annak távollétében, valamint e kapcsolatot jellemzi a kölcsönösség, vagyis egy fajta adósságok és szívességek visszafizetése is megtörténik benne.

A kapcsolatelméleteket többek között azt vizsgálják: vajon miért teremődnek meg a barátságok, s vajon miért maradnak fenn? A hasonlóság, az azonos társadalmi pozíció, jellem, külső, öltözködés, gondolatvilág és eszme indukálja a barátságok megszületését, vagy éppen a különbözőség az, amely egymáshoz vonzza az embereket? Adams így határozta meg azt, hogyan alakulnak barátságok: *„Egyesek szerint elsődlegesen az egyéni tulajdonságok, a kölcsönösen vonzó individuális sajátosságok, attitűdök hozzák létre. Mások szerint a barátság alapvetően érzelmi motivációra alapul, dominánsan a vonzalmat eredményező emóció teremti meg. A legtöbb kutató a hasonló strukturális és kulturális meghatározottságot tekinti a barátságot létrehozó alapvető rendezőelvnek.”* (Utasi, 2002.) A kapcsolatelméleteket alapul véve pedig feltehetjük így is a kérdést: a homogenitás vagy a heterogenitás a kulcsmondat a barátságok értelmezésében? Vajon az ellentétek vonzzák, vagy inkább taszítják egymást? És a kapcsolatelméletek által hangsúlyozott társadalmi cserét és méltányosságot a homogén vagy a heterogén baráti viszonyok elégítik-e ki jobban?

Ezekre a kérdésekre többféle válasz születhet, s nem feltétlenül helyes egyik sem, hiszen a személyiség – ahogy Adams említi –, a személyes döntés, sőt az életben fellépő helyzetek is nagyban befolyásolják, hogy az azonosság vagy a különbözőség vonzereje nagyobb-e. Az azonban biztos, hogy a rokonszenv minden esetben fontos befolyásoló tényező egy kapcsolat kezdeti szakaszában, mint ahogy egy barátság megszakadásában is. Több társadalomkutatóhoz hasonlóan – *A társas lény* című munkájában – Eliott Aronson is többek között arra is kereste a választ, hogy vajon miért kedvelik egymást az emberek, hogy alakulnak ki a különböző társas kapcsolatok. Szerinte – s ez a kapcsolatelméletek másik fontos pontját, a megerősítés voltát is bizonyíthatja – *„azokat az embereket szeretjük, 1) akiknek a mienkhez hasonló érdeklődéseik és nézeteik vannak 2) akiknek bizonyos készségeik, képességeik, szakértelmük van 3) akiknek bizonyos jó vagy éppen „csodálatra méltó” tulajdonságaik vannak... 4) akik minket is vizsontszeretnek.”* (Aronson, 1997.)

Daniel Carnegne *Hogyan szerezzünk barátokat és hogyan gyakoroljunk hatást az emberekre?* című könyve (mely Az 1930-as években magyarul is megjelent) a különféle

barátkozási, kapcsolatteremtési stratégiákat is bemutatja. Carnegne tanulmányában kifejti: *„ha azt akarjuk, hogy valaki szeressen bennünket, akkor legyünk hozzá kedvesek, tegyünk úgy, mintha mi szeretnénk őt, csináljunk úgy, mintha mi is érdeklődnénk az iránt, ami út érdekl, ne legyünk számarkúak a dicsérettel és legyünk figyelmesek.”* (Aronson, 1997.)

A kialakult csoportok különböznek az interakció és a kölcsönös függés mértékében. Minden esetben beszélhetünk együtt cselekvésről, amelynek során az emberek együtt munkálkodnak, de nem mindig alakul ki közöttük interakció és kölcsönös függés. Ilyen például a várakozás az orvosi rendelőben, a postán, vagy az egyetemen, például a Hallgatói Szolgáltató Központ előtti sorban állás.) A másik végletet alkotják a személyes csoportok, akiknek tagjai interakcióban vannak egymással, és nagy közöttük a kölcsönös függés mértéke. Állandó kommunikációban vannak egymással, és számíthatnak egymásra a csoportcélok elérésében, mely minden tagnak saját érdeke is. Norman Triplett amerikai pszichológus szerint mások jelenléte növeli a tevékenység sikerességét, a teljesítményt. Ezt a jelenséget társas serkentésnek nevezte. Azonban, mint kijelentette, nem minden esetben fordul ez elő. Mások jelenléte ugyanis két módon hathat ránk: vagy értékelési feszültségkeltő hatása van, vagy pedig potenciális figyelemelterelő következménye.

A csoport tagjai általában egymásra vannak utalva, és kétféle függésben lehetnek egymással. Az egyik esetben társas, a másik esetben feladathoz kapcsolódó kölcsönös függésben állnak egymással. A társas kölcsönös függésben a csoport tagjai törekednek a jó személyes kapcsolat kialakítására és fenntartására illetve érzelmi szükségleteket is kielégítenek azáltal, hogy egy közösségbe tartoznak. Egymásra utaltságukban közös, mindenki számára kedvező társas identitásban osztoznak. Ilyen csoport, közösség, társulás a szűk rokoni kapcsolat és a barátság is. Mind a családban, mind a barátságban az a céljuk az embereknek, hogy egymást segítsék, kiegészítsék egymást, és bizalmukkal, valamint támogatásukkal erősítsék a másikban a csoporthoz tartozás bizonyosságát. A feladathoz kapcsolódó kölcsönös függés során a másikhoz való tartozást csupán a közös feladat megoldása indokolja. Ilyen a munkatársi viszony, és ez az állapot alakul ki az egyetemi évfolyamtársak, csoporttársak között is: egy közös kutatás, egy szemináriumi dolgozat idejére összpontosítják erejüket, megosztják egymással tudásukat, de a feladat végrehajtása után nem tartanak fenn tartós, érzelmen és mély bizalmon alapuló társas kapcsolatot, barátságot. Természetesen a közös munka

is lehet egy barátság kialakulásának talaja, és talán az egyetemen ez az egyik legfontosabb barátságteremtő tényező.

A csoportok kialakulásának legfőbb folyamata a tájékozódás, az információszerzés, a közös pontok keresése. A második szakasz a konfliktusok időszaka, amikor a csoportnormák, az eljárások, a módszerek és a szerepek még nincsenek kiforrott stádiumban. A tagok ilyenkor általában megkísérlik befolyásolni egymást, és ezekben az esetekben gyakran előfordul az egyének között a jól megfigyelhető széthúzás, vagyis a kapcsolatok egy fajta gyengülése, ezzel együtt az egyének szövetségeseket kutatnak, s a Cohen által is említett referenciacsoportokat, vonatkoztatási pontokat keresnek.

A harmadik szakaszban formálódnak ki, szilárdulnak meg a csoportnormák, stabilizálódik a közös értékvilág. Ekkor zajlik a konszenzuskeresés is, és a szerepek, valamint a normák kialakulnak, egyértelművé válnak. A negyedik szakaszban, amikor a közösség – vagy nevezhetjük szubkultúrának, melyet a közös érdeklődés és a hasonlóság köt össze – a feladatokra összpontosít, a cél elérésén munkálkodik, döntéseket hoz, és együttműködik. De előfordul az is, akár munkahelyi együttműködésről, akár barátságokról beszélünk, hogy a csoport átlép az ötödik szakaszba: felbomlik a közösség. Ez általában akkor következik be, amikor valamilyen munka egy meghatározott időtartamra vonatkozik, esetleg a tagok elvesztik érdeklődésüket egymás iránt, vagy kihátrálnak a megoldhatatlan konfliktusból, vagy éppen az olyan kollízióból, amelyet még lehetséges megoldani. Ez a csoport tagjaiból hiányérzetet válthat ki.

Gondoljunk bele: az oktatási intézmények rendszere is ezt az öt szakaszt hozza magával. Barátságok születnek, szövetségésekre, lelki támaszokra találhatunk, de amint a cél már nem köt össze bennünket – az érettségi megszerzése, az államvizsga sikeres abszolválása –, úgy fel is bomolhatnak ezek a baráti közösségek. Természetesen a kérdés az: kibírja-e az idő múlását a középiskolában vagy az egyetemen született barátság? S ha nem, akkor az valóban igaz barátság volt, vagy csupán egy eszköz a cél elérésében?

2. Közösségek – közös élet

Ferdinand Tönnies a *Közösség és társadalom* című munkájában azt vizsgálta, hogy min alapulhat az emberi együttélés? Tönnies szerint egyrészt a szervezethez (ezt nevezi közösségnek), másrészt a választáson (ezt társadalomnak mondja). Ezek nem zárják ki egymást, de különböző módokon, különböző helyeken jöhetnek létre. A gyakorlati életben nem lehet elválasztani a közösséget és a társadalmat. A társadalomban egyének vannak, de ezek az egyének el vannak egymástól választva.

Tönnies tanulmányának további két fontos eleme a *Gesellschaft* és a *Gemeinschaft* megkülönböztetése. A *Gemeinschaft* jelentése közösség. Egy közösség tagjai alapvetően a közösség jellemzően idealista céljaiért küzdenek, nem saját céljaik elérésére törekednek. A *Gemeinschaft*ra tehát nem az individualista viszonyulás, hanem a kollektívizmus a jellemző. A közösségeket jellemzően valamilyen hitbeli vagy erkölcsbeli, magasabb eszme tartja egységben. A *Gesellschaft* magyarul egy fajta 'társulás'-t jelent.

A *Gesellschaft* abban különbözik a *Gemeinschaft*tól, hogy az a haszon elvén alapul, s az egyének individualizációra törekszenek, saját céljaik elérését fontosabbnak tartják, mint a közösséget. Az egyéneket a nyilvánosság, a cserejelleg jellemzi. Ez beleegyezésen alapul. A saját érdekeinket közvetítjük, egyéni akarat érvényesül. Cselekedeteinkért ellenszolgáltatást várunk el: én adok valamit, de ezért cserébe én is kérek valamit. Van valamilyen fontossági értékük, prioritásuk a tárgyakkal, hogy valaki adjon érte valamit. De ez nem zárja ki a legfőbb értéket a társadalomban. Ezt a társadalom határozza meg, hogy mi a legfőbb érték. Ezek a társadalmi tranzakciók a csere formáját öltik, nem a dologi értékük a fontos, hanem a társadalomban betöltött szerepük. A társadalom határozza meg, hogy minek mennyi az értéke. A társadalom tagjainak ezt az értéket el kell fogadnia. Az érték tárgy nem objektív, nincs abszolút mérce. Az a többlet, amely a nyersanyag és az áru között van. Megteremtődik az érték többlet, amely a munkából származik. Nemcsak a kereslet, hanem a ráfordított munka is fontos. A *Gesellschaft*ban megfigyelhető az eldologiasodás folyamata: a pénz vált a legáltalánosabb áruvá. Sokkal elterjedtebbé vált a pénz a XIX. század óta. Kiterjedt a szolgáltatások köre. Amik eredetileg a *Gemeinschaft*ba tartoztak, lassan *Gesellschaft*tá váltak. A társadalmat a szerződések sora és a jog rendszere formalizálja. A *Gemeinschaft*ban ezek íratlan szabályok, a jog egyesíti az akaratot. A szerződéseket

be kell tartani, például aki hitelt vesz fel, az a személy ígéretet tesz annak visszafizetésére.

A polgári társadalmak Tönnies szerint cseretársadalmak. Ez tényleges folyamatként értelmezhető. A törekvés határozza meg, hogy ezeket az elveket érvényesítse. A lehető legtöbb embert akarja beszervezni a cserekereskedelembé, és a konvenciókat minden tagjára ki akarja bővíteni. A társadalom egyformává, uniformizálttá teszi az embereket. Ebben a társadalomban mindenki a saját hasznát keresi. Egy fajta látens, láthatatlan háló jellemzi a társadalmat.

Megteremtődik egy társadalmi szerződés, amely megalkotja a szuverént. Az államnak kell uralkodnia. A társadalomban vannak bizonyos viselkedési normák, pl. udvariasság, világkereskedelem.

Tönnies továbbá leírja az emberi viszonyok, együttműködések formáit is. Ezek kölcsönösségen és beleegyezésen alapulnak. Kétféle szerződési formát különböztet meg, de ezek mindegyike emberi akarathoz köthető. Ez a kétféle akarat a lényegi, valamint az önkényes, vagyis a választható akarat. A lényegi akarat jellemzi a közösséget, egy fajta ösztönösséghez köti, veleszületett emberi tulajdonságnak véli. Ilyen lényegi akarat jellemzi a házastársi, a szülő-gyermek illetve a testvéri kapcsolatot is. Tönnies azonban nem a gyermek-anya kapcsolatot tartja a legelemibb, fogalmazhatunk úgy, legemberibb kapcsolatnak, hanem a testvéri köteleknek tulajdonít nagy jelentőséget. Ezt azzal magyarázza, hogy az anya-gyermek közötti kapcsolat az ösztönös, ahogy a házastársi is. A gyermek-anya kapcsolat vérségi viszony. Az anya ösztönszerűen cselekszik, egy fajta társadalmi kíváncságnak is eleget tesz, amikor kielégíti a gyermek ösztönös, veleszületett igényeit. Tönnies szerint a házastársi kapcsolat is ösztönjellegetű viszony.

A testvérek közötti kapcsolat az emlékezeten alapszik, egy közös emlékezetből táplálkozik.

A barátság kérdésének tárgyalása során fontos megtudni: vajon a testvérek között csupán rokoni kapcsolat áll-e fenn, vagy a testvérek barátnak is tekintik-e a másikat? Hiszen mindkettő közös tőből táplálkozik, vagyis a közös emlékezetből. Az együtt átélt események, rossz és jó történések kovácsolják össze a barátságot. S ha ezt a párhuzamot elfogadjuk a testvéri és a baráti emlékezet vonatkozásában, akkor feltételezhetjük, hogy az igaz barátok talán testvéreknek is tekintik egymást, valamint ahogy a testvérek, úgy a barátok értékrendje is idővel hasonulhat egymáshoz. A legtöbb családban megfigyelhető hasonlóság a testvérek öltözködésében, beszédstílusában,

tanulmányi életútjában és politikai értékrendjében, hiszen például a politikai szocializáció egyik legfontosabb színtere a család, s szüleinktől örökölhettük pártpreferenciánkat is.

Mi a helyzet a barátságokkal? A hosszú ideje tartó barátságok egy idő után magukkal hozzák a homogenitás folyamatát, vagyis az öltözködés, a beszédstílus illetve az értékrendek egymáshoz igazodnak? A fiatal korban kötött barátságokban megfigyelhető-e például az, hogy valaki csak azért jelentkezik főiskolára vagy egyetemre, mert legjobb barátja is ezt az utat választotta, s ezért ő is a tanulmányok ugyanazon szintjén szeretne lenni?

A rokonság, a szomszédság és a barátság fogalmaira is kitér Tönnies. A rokonság vérségi kötelék, a barátságot pedig szellemnek is nevezi. Mindegyik kapcsolat fő jellemzője, hogy helyhez köthető. Míg a rokonság a házhoz, a háztartáshoz, a szomszédság a faluhoz, addig a barátság (a szellem) a városhoz kapcsolódik.

Tönnies Gesellschaft- és Gemeinschaft-gondolatát átemelhetjük a barátság természetének vizsgálatába is. Mi a barátság? Individualizációra és cserejellegre irányuló társadalmi viszony, vagy kollektivizációra, csoportérdekre összpontosító közösség? A válasz nem egyértelmű. Főleg, ha az emberek nem definiálják egymás között azt, hogy kit is neveznek barátnak, illetve hogy az a barát milyen közel áll lelkiileg a másik emberhez. Ha igaz barátságokról beszélünk, hosszú távú, szeretetteljes kapcsolatról, akkor a barátság leginkább Gemeinschaft, hiszen az individuum bármikor képes feláldozni magát azért, hogy barátai számára kedvező eredmény szülessen egy-egy helyzetben, például lemond a dohányzásról, ha az a körülötte lévő barátokat zavarja. És ha a barátságot a Gesellschaft fogalma felől közelítjük meg? A barátságnak is egy fajta kölcsönösségen, cserejellegesen kell alapulnia. Ha az érzelmek oldaláról közelítjük meg, akkor a szeretet is egyfajta áruvá válik. Amelyik barátom engem nem szeret, vagy nem viszonzozza kedvességemet, azt a barátságot megszakítom.

Mindenféle uralmi formának az apa-gyermek kapcsolat az alapja. Minden kapcsolat, közösségi viszony hierarchikus. Az apa az úr a család tagjai között, úgynevezett atyai uralmat gyakorol. Ez az uralom nem egyszerűen az apa hasznán alapul, hanem tanuláson és nevelésen is. Kialakul egy tradíció egy hagyományhoz, amit átörökítenek. Ez a tanítás a befejező fázisa a létfenntartásnak.

Vajon mennyire jellemezheti a barátságokat a hierarchia, jelen esetben az a fajta alá-fölérendeltség, amely egy hagyományos apa-gyermek kapcsolat fontos tulajdonsága? Az egyetemi életben, ha szakok, nemek vagy kor alapján szerveződnek a

barátságok, akkor ott e tényezők alapján nem beszélhetünk alá-, illetve fölérendeltségről. Akik az általános iskola, majd a gimnázium után rögtön a felsőoktatásban folytatják tanulmányaikat, azok koruk szerint általában a homogenitás jellemző. Az élettapasztalat, az általános műveltségi szint mindnyájuk esetében azonos. De van-e a kor, a nem vagy éppen szak alapján szerveződött baráti társaságokban olyan ember, aki egy fajta vezető szerepét tölti be a csoportokban? S ha igen, akkor milyen területen tölt be irányító posztot? Beszélhetünk-e a baráti társaságon belül például politikai ideológiát, szabadidő-eltöltést vagy véleményt meghatározó szereplőről, vezéregyéniségről? S amikor a barátságokban esetleg megjelenő hierarchiát vizsgáljuk, az elemzésben Max Weber Politika mint hivatás című munkájának alap gondolata is megjelenhet. Ő a politikát uralomra és engedelmességre szűkítette le, és a politikát intézménynek tekintette. Az állam és az erőszak tekintetében Max Webernek az a véleménye, hogy az állam az első olyan intézmény, amely sikeresen sajátította el a legitim erőszakot, amelyre támaszkodik. Az emberek pedig engedelmeskednek ennek az erőszaknak. Az emberek egy fajta uralom alatt élel, amelynek három típusa van: a tradicionális, a karizmatikus és a racionális. A tradicionális uralom esetén a hagyományos uralmi rendszerek családi mintákat követnek. A karizmatikus uralom egy kivételes képességgel, karizmával megáldott vezetőt feltételez, akit képes a nép követni. Az állam testesíti meg azt a személyt, akinek engedelmeskedünk, aki miatt eleget teszünk állampolgári kötelességünknek. A barátságot is tekinthetjük egy fajta államnak, intézménynek. A barátságban is vannak meghatározott törvények, szabályok, amelyeknek betartására az egyének törekednek. Bár ezek – szemben az állammal – íratlan törvények, de megszegésük ugyanolyan súlyos következményekkel járhat, mint az állami törvények semmibe vétele: a barátság megszakadhat.

A közösségeket az élvezet és a munka jellemzi; ezek kölcsönös viszonyban állnak egymással, és van közöttük egy fajta egyensúly. A munkamegosztás megjelenik a nő és a férfi között, továbbá a fizikai, szellemi képességek szerinti csoportosításban. A barátság, a baráti közösségek is felvázolhatók az élvezet és a munka tényezőivel. Egy igazi barátság felépítése munkával, törődéssel, figyelemmel, idő- és energiáfordítással jár, s ezek eredményeképpen élvezet születik. Például hosszú időn át kitart egymás mellett két barát, ha baj van, segítik egymást.

Amikor kiegyenlítődérről beszélünk, akkor arról van szó, hogy akik erősek, azok megvédik a gyengéket. A hierarchia teljesen egyértelmű a kapcsolatokban, de ez a támogatásban jelenik meg, nem pedig a hatalom gyakorlásában. A barátság is alapulhat

erős-gyenge kapcsolaton. Tönnies szerint az erők uralma az érdemen és a tekintélyen alapul. A tekintély lehet életkori, erő és bölcsesség szerinti. Ez a három tényező a tekintély záloga. Tönnies azt tekinti tekintélynek, amit az erősebb az alárendeltek érdekében használ. Tekintélyen alapuló viszony a tanár–diák, a szülő–gyermek viszony, de ugyanígy a barátság, főleg akkor, ha a baráti társaságban az egyik fél idősebb, mint a másik. Az idősebbnek az élettapasztalata okán – mely tapasztalat a huszonévesek szemében követendő vagy éppen elrettentő példa – egy fajta kiváltsága, privilégiuma lehet a baráti társaság többi tagjával szemben. Tekintély csak akkor létezik, ha van hierarchia, tehát pl. ha a hallgató elfogadja, hogy a tanár a hierarchia magasabb fokán helyezkedik el, mint ő. Ha azonban a tekintély nem jár kölcsönös haszonnal, akkor az erőszakhoz vezet, vagyis ha a diák nem érzi úgy, hogy a tanár által, az ő bölcsessége révén új és hasznosítható ismeretekre tehet szert, vagy ha a diák szemében a tanár bármilyen cselekedetével, magatartásával elveszíti tekintélyét, akkor a diák ellenszegül ennek a hierarchikus rendnek. A tekintély tehát köthető életkorhoz, függetlenül a bölcsességtől. Az erő nem feltétlenül fizikai erő. A bölcsesség is tekintélyt adhat.

Georg Simmel szerint a társadalom az adott közösségek közötti viszonyok, vagyis az egyének interakcióinak összessége. Ezeket a viszonyokat kell a szociológiának vizsgálnia. Simmel szerint az egyének új struktúrát hoznak létre, amelyet nem lehet csupán egyéni szinteken vizsgálni, hanem a kölcsönhatási pontokat kell megragadni. Simmel a társadalmat apró elemi viszonyok szövevényének tekinti, és nézete szerint egy fajta sajátos perspektíva jellemzi a szociológiát. Simmel úgy látja, a viszonyokat nem tartalmuk alapján kell vizsgálni, hanem osztályozni kell őket. Különböző típusú viszonyok szélsőségesen különböző jelentésekkel tölthetnek meg. Simmel analógiája szerint a formális szociológiát bizonyos értelemben a geometriához kell hasonlítani. Simmel szerint formális szinten kell vizsgálni. A szociológiának meg kell figyelnie az egyének kölcsönhatásainak formáit. Megkülönböztet alá-fölrendeltséget, amelyben a hierarchikus viszonyok összemérhetők, ha kiemeljük a formájukat. A társadalomban vannak különböző konkurenciaharcok, versenyhelyzetek, amelyeknek azonban nagyon sokféle megnyilvánulásaik lehetnek. Megkülönbözteti még továbbá az utánzást, amely leginkább a divat formájában ölt testet; a munkamegosztást; a képviselő megjelenését; a viszály formáját; illetve a kacérságot.

Simmel szerint a szociológiának a mikroszintű folyamatokat is vizsgálnia kell, amely folyamatokban társulások finom mechanikája jelenik meg. Simmel tanulmányában ír a nagyvárosi életről, illetve a nagyvárosi társulásokról is. Ebben a

vonatkozásban az egyén és a társadalom közötti konfliktust vizsgálta. Egyesek szerint a nagyvárosi lét az egyén szabadságát korlátozza, vagyis a természet mellett megjelenik egy másik korlátozó tényező is. Simmel azt elemezte, hogy a nagyvárosi létben hogyan merül fel az egyén és a társadalom viszonya. Hogyan jellemezhető a nagyvárosi társadalom, valamint milyen társulási formák figyelhetők meg a nagyvárosokban? Simmel kérdéseit az egyetem tekintetében is feltehetjük. Ha a nagyvárosi lét korlátozza az egyén szabadságát, akkor az egyetem, mint a legnagyobb hallgatói létszámú oktatási intézmény, milyen korlátozásokkal lép fel az egyénnel szemben? A nagyvárosi társulások és az egyetemi társulások miben különböznek, és miben térnek el egymástól? A német kutató úgy látja, az ember a nagyvárosban a váratlan eseményekre koncentrálnak, de az egyetem jól körülhatárolható szabályokat állít a hallgatók elé. Simmelt ebben a tekintetben a szabadság kérdése foglalkoztatta leginkább. A nagyvárosi életet az idegi élet felfokozódása jellemzi. Szerinte az ember egy megkülönböztető lény, mindig megkülönböztetéseket tesz. A nagyvárosokban a megkülönböztetés sűrűsége nagyobb, mivel itt sokkal kiszámíthatatlanabbak a különböző élethelyzetek. A váratlan esemény válik várttá, azért az egyén figyelme sohasem lankadhat, folyamatosan ébernek kell maradnia. A valóság valós idejű értelmezésére van szükség.

A nagyvárosokban továbbá – a német szociológus megállapításai alapján – egy fajta elgyökértelenedési folyamat zajlik. A kívánalmak közül a pontosság nagyon fontossá válik, továbbá megjelenik a pénz, mint értékmérő eszköz. Ezeknek a tendenciáknak kedvezőtlen és előremutató következményei is vannak. Az egyetemen is a pontosság az, amely az egyik legfontosabb követelmény. A hallgatóknak szorgalmi időszakban teljesíteniük kell a kötelezettségüket, hogy aztán a vizsgaidőszakban eleget tudjanak tenni a vizsgakövetelményeknek. Ez hasonló a középiskolai rendhez, ahol félévi osztályzatok törik meg a tanév rendjét. A pontosság kérdése azonban az egyetemen lényegesebb: a félévi vizsgák sikeres osztályzat hiányában csak a következő évben tehető le ismét, és talán ennek következtében növekszik a képzési idő. A középiskolában a félévi jegy csupán jelzés értékű.

Simmel a negatívumok közé sorolja, hogy az emberek elszenvtelenednek, megemelkedik az ingerküszöbük. Az emberek egy fajta spirálba kerülnek, egy extrémebb, szokatlanabb viselkedési minták alakulnak ki. Megítélése szerint negatív következmény az is, hogy az egyének közötti viszony egydimenzióssá válnak. Ám jó irányú változást is megállapít. Az elszenvtelenedés miatt a viszonyok egyre kevésbé határozzák meg az egyének viselkedését, és így szabad cselekvési területek keletkeznek.

Az egyének közötti viszonyok átalakulásából úgynevezett szabadságpotenciál keletkezik. Egy nagyobb lehetőség nyílik az individualizáció irányába. Simmel gondolkodásában tehát az individualizáció nem negatív folyamat. Szerinte ez egy más formáját jeleníti meg a társadalmi viszonyoknak.

A német kutató gondolkodásmódját, koncepciójának jelentőségét a barátság témakörének vizsgálatában is felhasználhatjuk. Annál is inkább mert Simmel kiemelte: *„A modern kor elkerülhetetlenül negatív hatással van a barátságra. A modern életstílus számos specializált szerep betöltésére késztet minket [...] A barátságok is differenciálódnak, meghatározott érdeklődési körökhöz és tevékenységhez meghatározott barátaink vannak.”* (Albert Fruzsina – Dávid Beáta, 2007.)

A vizsgálat folyamán beemelhetjük: az alá-fölérendeltség, a konkurenciaharc, a munkamegosztás, a képviselő megjelenése, a pártosodás, valamint az utánzás mozzanatát. Ezek megfigyelhetők a baráti társaságokban.

Simmel úgy látja, ezek az alá-, illetve föléréndeltségi viszonyok összemérhetők. A több ember alkotta barátságban is különbözőképpen jelenhet meg a hierarchikus viszony, a barátok tagjait különböző mértékben sújthatja. Előfordulhat, hogy csupán egy-egy életmozzanatban, tevékenységben jelenik meg egyik vagy másik vezető szerepe. Irányítás ez vagy inkább munkamegosztás? A csoportban, barátságokban részt vevők személyisége nagyban befolyásolja azt, hogy ki hogyan éli meg ezt a Simmel által felvázolt alá- fölérendeltséget. Az utánzás is megjelenhet a barátságban, a baráti társaságban: azonos hajviselet, hasonló öltözködés, zenei ízlés vagy politikai ideológia átvétele.

3. A valóságok mezsgyéjén

A barátságok, baráti közösségek által megalkotunk magunk számára egy, az erős kötések által jellemezhető családi, rokoni viszonyok mellett egy új valóságot, egy új szubkultúrát. A baráti közegben saját magunk döntése az, hogy belépünk-e ebbe a magunk kreálta valóságba, részt akarunk-e venni a társas interakcióban, elfogadjuk-e az esetleges íratlan szabályokat. Az individuum ideális esetben nincs kötelezve arra, hogy részt vegyen ezekben a kapcsolatokban és elfogadja azok házirendjét.

Az egyetemi barátságok esetében sem mondhatjuk azt, hogy a felsőoktatásban a barátságok születése minden esetben kötelező jellegű. Az a kapcsolat, amelyet csoporttársi, évfolyamtársi viszonyoknak nevezünk, valóban egy fajta kötelező jelleget sugall, de az, hogy igaz baráti kapcsolat létrejöjjön, az minden esetben az egyén autonóm döntése. A hallgató amellet, hogy az egyetemista lét tagja, kialakíthat és fenntarthat egy másik, az egyetem falain kívüli, távol eső baráti társaságot is, legyen az a kapcsolatrendszer a középiskolához, általános iskolához vagy más intézményhez kötött, esetleg munkahelyi. Az oktatás átrendeződése, megreformálása, vagyis a bolognai rendszer következménye lehet talán az is, hogy sok esetben a hallgatónak nincs is lehetősége bekapcsolódni az egyetemi csoporttársai által felépített és fenntartott baráti társaságba, hiszen az a három év, amelyet alapszakon külön intézményben töltöttek el, talán nem is küzdhető le. Ez a valóság, az egyetemi hallgatók baráti társasága (legyen annak ellentéte a család, vagy éppen a középiskolai illetve egyetemi baráti közösség) vizsgálható a Foucault által kidolgozott heterotópia alapelveinek segítségével is.

Az ötödik és hatodik alapelvet elemezve felfedezhetők elgondolkodtató összefüggések. Az ötödik alapelv kimondja, hogy a heterotópia (mely fogalom a térnek azt a típusát jelöli, mely minden más térrel kapcsolatban áll) mindig feltételez egy nyitó-záró rendszert, mely egyszerre szigeteli el és teszi átjárhatóvá a tereket. Foucault kiemeli, hogy a heterotopikus helyszínek nem szabadon megközelíthetők, szemben például a közterekkel. Egyrészt előfordul, hogy a belépés kötelező jellegű, mint ahogy az a laktanya esetében, másrészt viszont előfordulhat, hogy bizonyos rítusoknak kell alávetnünk magunkat, hogy beléphessünk. A bejutás sok esetben engedélyhez van kötve. Foucault ötödik elve jellemezheti a baráti társaságokat is.

A baráti közösségekbe – melyet akár különálló szubkultúrának is nevezhetünk, a maguk egyedülálló, egyéni jellegével, jellemzőivel, jegyeivel – a belépés egy fajta kiváltság is lehet, hiszen ahhoz, hogy valakit a bizalmunkba avassunk, idő kell (a kezdeti időszak az igazi barátság kapuja), csak kevés embert tisztelünk meg azzal, hogy a problémáinkat és a gondjainkat megosztjuk, megtárgyaljuk velük. Vagyis itt is egy fajta rítuson kell keresztülmenni. Először talán csak apró dolgokat osztunk meg a másikkal, a kapcsolat elején talán csak életünk kisebb szegmensét tesszük láthatóvá mások előtt, és így jutunk el folyamatosan, egymás által és egymásért, a bizalomért építkezve egy igazi, intim baráti kapcsolathoz. Ez az építkezés többek között az ifjúság valahova tartozását is erősíti. A kollektívizmus, a csoporttagság ugyanis nagyon fontos

a fiatalok számára, hiszen ahogy RácZ József kiemeli, „a fiatalok többsége úgy érzi, hogy ha integrációja a társadalom egészébe nem is volt sikeres, legalább saját generációjának egy részébe sikerült beilleszkednie”. (RácZ, 1989.) Egy erős baráti kapcsolat az egyének számára biztonságot nyújt, de ki is rekeszt olyan embereket, akik nem tartoznak bele. A közös rítusok, a közös nyelvhasználat, a hasonló gondolkodás, érdeklődés és esetleg még a hasonló öltözködés is zártságot teremt. Zárt rendszerré a többi ember szemében és sok esetben a család számára is, akikkel mintegy szembehelyezkedik ez a baráti világ.

Abban az esetben is egy másik valóság felépítéséről beszélhetünk, amikor az egyetemi életbe belépve az egyén nem képes integrálódni korosztálya tagjai közé. Különösen probléma ez most, amikor – ahogy már említettem – az oktatási rendszer struktúrája elaprózza, megszakítja az egyetemi évek addig megszokott, folytonos ötéves rendjét. A mesterképzésbe belépve az új hallgató már egy, a középiskolában vagy az alapszakon kialakult baráti kapcsolata van. Ez sok esetben annyira zárt rendszer, annyira a bizalmon és a közös élményeken alapul, hogy talán még akkor sem léphet be más valaki a társaságba, ha az egyetemen születik is egy-két jó barát.

Az előzőekben említettem: a folyamat, amíg egy igazi jó barátság kialakulhat, hosszadalmas. Hosszú idő kell a bizalom megszilárdulásának, s ebbe az erős kapcsolatba való belépés az egyetem ötéves képzési rendszere alatt született (vagy éppen a három plusz két éves bolognai rendszer alatt) barátok számára talán nem lehetséges.

Másrésről Foucault ötödik, heterotópiát leíró alapelve szerint az individuumnak el kell fogadnia a felkínált szabályokat, törvényeket ahhoz, hogy egy új valóságba, egy új barátságba léphessen. S bár a baráti kapcsolatba való belépés önkényes, autonóm döntés, de szabályrendszerét a belépést választó tagoknak el kell fogadniuk.

A hatodik alapelv szerint a heterotópia feltételezett funkciója, hogy a heterotopikus helyszínek, tereknek tulajdonítunk egy olyan szerepet is, mely azt a célt szolgálja, hogy egy fajta illúziót teremtsen meg. Egy olyan tér születik, melyben az emberi élet pontosan el van rendezve, sőt, még az illúziókat is felülmúlhatja. Ez a hely sokszor a valós életünk tökéletes ellentéte, s hiányzik belőle az a kaotikusság és rendezetlenség, mely a hétköznapiak során jellemez bennünket.

A barátságok segítségével megalkothatjuk személyiségünk és életünk rendezett struktúráját. Egy baráti társaságban vezéregyéniségekké, ha nem születtek testvéreink, akkor törődő, másokat tanácsainkkal segítő emberekké válhatunk. A barátság egy fajta

menekülés mind a családi közegből, mind egy esetlegesen rossz párkapcsolatból. Ha esetleg párunk nem is tudja elfogadni azt, hogy például az irodalom, a rockzene vagy egy szélsőséges politikai irányzathoz vonzódunk, egy baráti kapcsolat szubkulturális viszonylataiban kifejezésre juttathatjuk énünket. S ebben a közegben önmagunk lehetünk, olyanok, akik mindig is szerettünk volna lenni. A család szigorú rendje, a szülők igénye talán meggátol bennünket abban, hogy például a jogi pálya helyett színésznőnek készüljünk, de egy színjátszó csoport és az ott szerzett barátok elhítetik velünk: a vágyaink nem elérhetetlenek, és nem szégyellni valók. Felszínre hozhatjuk addig rejtett képességeinket, tulajdonságainkat, és az önmegvalósítás útjára léphetünk a baráti társaságoknak köszönhetően.

A gimnáziumi, régi barátainkkal is kialakíthatunk egy új valóságot, amelyben mindent ugyanúgy tudunk folytatni, mintha a távolság és a megváltozott intézményes rend nem befolyásolná a barátságokat. Az iwiw, a facebook, az msn és a skype segítségével napi kapcsolatban tudunk maradni. Ezekben a virtuális terekben, kommunikációs eszközök által uralt világban a napi kapcsolat, a bizalom, az egymás támogatása és akár a kölcsönös segítségnyújtás továbbra is fenntartható anélkül, hogy egyazon városban élnek vagy egy egyetemre járnánk, egy szórakozóhelyen töltenék a szabadidőnket.

4. Információ, döntés, szabadság

A kognitív disszonancia elmélete is fontos a fiatalok kapcsolatrendszerének, baráti kötődéseinek vizsgálatában. Az elmélet azt a feszültség állapotot írja le, ami akkor jelentkezik, amikor az ember egymással összeegyeztethetetlen gondolata, nézete van. Az emberek célja mindig az, hogy csökkentsék az ellentétet. A felsőoktatás kezdete magával hozhatja azt a helyzetet, amikor az elsőéves egyetemista úgy érezheti, korábbi szubkulturális viszonyai, korábbi identitása nem tartható fenn az adott viszonyok között, illetve a középiskola évei alatt megalkotott eszméi új, egyetemi baráti kapcsolatában nem alkalmazhatók és nem hasznosíthatók. Ekkor ahhoz, hogy a keletkezett feszültség csökkenjen, vagy a középiskolai csoportviszonyokat szünteti meg, vagy az egyetemi barátságokat már megszületésük pillanatában megszakítja.

Az ember kapcsolatrendszerében az erős kötések (rokoni kapcsolatok, barátságok) mellett fontos szerepet töltenek be a gyenge kötések is, melyeket az

ismerősök, kollégák, szomszédok csoportja alkot. A gyenge kötések nélkül a társadalmi rendszer távoli részeiből származó hírektől az egyén meg lenne fosztva, s csupán a közeli barátaink híreire szorítkozhatnánk, s ez elszigetelődéshez vezet. Gondoljunk csak bele, mennyire fontos például egy állás megpályázásában vagy egy műtét sikeressége szempontjából az, hogy ismerőseink között vannak olyanok, akik az adott munkahelyen dolgoznak, vagy akik egy megbízható orvost tudnak ajánlani egy nagyobb műtét előtt. A gyenge kötések hiánya akár kedvezőtlen munkaerő-piaci helyzetet teremthet, valamint megfosztana bennünket a korszerű egészségügyi ellátás jogától is. A kapcsolatrendszer gyenge kötései alapvető szerepet játszanak az egyének a modern társadalomba való beilleszkedése szempontjából is, ezek nélkül nehezen lehetne bekapcsolni az egyént politikai szervezetekbe, valamint a társadalmi rendszerek töredezetté és inkoherenssé válhatnak. A szerteágazó kapcsolati háló hiányában lassan terjednének az új eszmék, s a tudományos törekvések háttérbe szorulnának.

Az ifjúság kapcsolatrendszerének jellemzésekor, elemzésekor fontos megemlíteni a hamis konszenzus elméletét, mely a torzítások egyik fajtája. A hamis konszenzus-hatást először Lee Ross amerikai szociálpszichológus fogalmazta meg 1977-ben: bizonyos esetekben az emberek vagy csoportok szívesen feltételezik, hogy attitűdjeik, véleményeik, értékeik vagy viselkedésmódjuk valójában egybeesik az emberek többségének attitűdjeivel, értékeivel, nézeteivel és viselkedésével. A hamis konszenzus elmélete szerint a közvetítő, a beszélő hajlamos azt hinni, azt gondolni magáról, hogy az ő gondolatai egybeesnek a mások által közvetített gondolatokkal, egy csoportot alkotva a többi emberrel, illetve hasonlóak vagyunk a körülöttünk levő legtöbb emberhez. (Forgács, 1993.)

A személy vagy csoport azt feltételezi, hogy mindenki úgy gondolkodik és cselekszik, ahogyan az ők. A kérdés persze az, hogy vajon Rácz József a deviancia kialakulásával kapcsolatos hipotézise is beigazolódik-e akkor, amikor a baráti kapcsolatokban megfigyelt cselekedetek kollektivitására gondolunk? A hamis konszenzus által körülhatárolt kollektívizmus, csoportérdek befolyással van-e az ifjúsági devianciák kialakulására? Rácz Józseftől származik a következő megállapítás: *„a fiatalok többsége úgy érzi, hogy ha integrációja a társadalom egészébe nem is volt sikeres, legalább saját generációjának egy részébe sikerült beilleszkednie.”* (Rácz 1989.)

A hamis konszenzus elmélete tehát kimondja: a beszélő szeret olyan társaságban, társas interakcióban részt venni, amelyben úgy gondolja, megtalálhatja

véleményének, gondolatainak befogadó alanyait. Az egyetem első hónapjaiban, éveiben fontos, hogy a fiatal megtalálja egy el- és befogadó csoportot, szubkultúrát, ez azonban néha csak úgy valósulhat meg, ha feladni kényszerül saját identitását is akár.

Ahogy azt Albert Cohen is feltételezi: az egyén életében felmerülő problémák sok esetben csoportszintű megoldások által szűnnek meg. Cohen szerint az, hogy bizonyos gondokra hogyan keresünk gyógyírt, függ attól, kivel vagyunk egy csoportban. Az egyén olyannyira függhet a körülötte lévőtől, hogy sok esetben csoportszintű megoldásokra törekszik. Ha mégsem sikerül orvosolni a problémáinkat a csoport számára megfelelő megoldással, akkor olyan szubkultúrát keresünk, melynek vonatkoztatási rendszere számunkra a legmegfelelőbb, de önálló problémamegoldásra nem fogjuk magunkat ösztönözni. *„A teljesen elfogadható megoldás legelső követelménye tehát az, hogy elfogadhatónak bizonyuljon azok számára, akiknek együttműködésétől és jóakaratótól függünk. Társadalmi környezetünktől való függésünk erősen ösztönöz, hogy a már kialakult megoldások közül válasszuk ki a magunkét, olyat, amelyről már tudjuk, hogy embertársaink szemében rokonszenves.”* (Cohen, 1969.) Bár tény az is, hogy *„a szakirodalom nagy része arról tanúskodik, hogy a problémamegoldó csoportokban a legkoherensebb és legötletesebb tagok nem tartoznak azok közé, akiket a legjobban szeretnek”* (Aronson, 1997.)

Cohen elméletének másik fontos pontja, hogy az emberek minden közegben folyamatosan olyan társakat keresnek, akikkel megegyezik gondolkodásuk, véleményük. Egy fajta megerősítést várunk el az úgynevezett referenciacsoportoktól. *„Ha valaki egy bizonyos kérdésben a mi véleményünket osztja, akkor ez vélekedéseink társas megerősítését jelenti, tehát hozzásegít ahhoz, hogy azt hihessük: igazunk van. Ez jutalmat jelent, ezért szeretni fogjuk azt, aki egyetért velünk. A velünk lényeges dolgokban egyet nem értő emberről azért gondolunk rosszat, mert ellenkező véleménye egyszerűen azt jelezheti, hogy nekünk nincs igazunk.”* (Aronson, 1997.)

Nézeteink, ideológiánk alapját s annak erősségét az adja, hogy azokban mások sem kételkednek. A kutatók úgy vélik, a gyakran előforduló erőszakos tömegviselkedések eredményessége, egyáltalán annak megjelenése is annak köszönhető, hogy az egyének csoportosan erősnek érzik magukat, míg egyedül valószínűleg nem szánják el magukat ilyen drasztikus lépésekre.

A baráti kapcsolatok fórumként, közösségként funkcionálnak, párbeszédék szinterei is. Kialakul egy erős kötelék a csoport tagjai között, akik egy fajta zárt rendszert alkotnak, néha elzárva magukat a külvilágtól, a többi ember véleményétől.

Fontos viszont: a közösség, a baráti társaság tagjai saját maguk gondolatait tartják valóságosnak. Ezt a feltételezett egyetértést azonban a tények nem támasztják alá, ezért az adott személy vagy csoport egy olyan konszenzus kialakulását feltételezi, amely a valóságban nem létezik. A hamis konszenzus forrásai lehetnek a szelektivitás, mely szerint általában olyan emberek közelségét, érdeklődését, figyelmét keressük, akik hasonlóan gondolkodnak, mint mi, és rokon értékrendet vallanak magukénak.

A hamis konszenzus egyébként gyakori a csoportok esetében, amikor a közösség azt feltételezi, hogy együttes véleményüket egy nagyobb csoport vagy a teljes népesség is osztja. Mivel a csoport tagjai már egyetértésre jutottak bizonyos kérdésekben, és zártságok miatt ritkán találkoznak olyanokkal, akik más véleményen vannak, hajlamosak azt hinni, hogy mindenki osztja az elképzeléseiket.

5. Az első pillantástól

Az ember, amikor másik személyt észlel, megpróbál belső tulajdonságaira következtetni, úgy gondolva, hogy az fontosabb. Mindig egységes benyomást próbálunk kialakítani az észlelés során, mely kölcsönös, mind a két fél kialakít a másiról egy képet.

Az egységes benyomás kialakításához különböző mechanizmusokat alkalmazunk, például a sztereotipizálást, a kategóriába sorolást. Az embereket gyakran olyannak látjuk, amilyenek az elvárásaink velük kapcsolatban, az észlelő tudása és tapasztalatai alapján. Hiszen *„az emberektől felhalmozott tudásunk eredményeként valamennyien rendelkezünk burkolt személyiségelmélettel, amit úgy határozunk meg, mint felhalmozott hipotéziseink és elvárásaink összegét arról, hogyan szerveződnek az emberi tulajdonságok és jellemvonások”*. (Forgács, 1993.)

Felszíni jegyek alapján próbálunk ítélni a belső, rejtett jellemzőkre, megfogalmazva magunkban egy hipotézist a velünk kapcsolatba lépő emberekről, vagy épp az utcán szembejövő idegenről. A jólöltözöttség a kellemes jellem, az udvarias ember képének kialakítására sarkall bennünket, az egyetem első napjaiban pedig az alapján próbálunk barátokat keresni és kategorizálni őket, hogy mennyire szimpatikusak a szemünkben külső megjelenésük alapján. A külső jegyek fontosságát a Minnesotai Egyetem diákjai között elvégzett kutatás is bizonyítja. *„A fizikai vonzerő volt az*

egyetlen tényező, amely eldöntötte, hogy a párok megkedvelték-e egymást.” (Aronson, 1997.)

A személyészlelést különböző tényezők befolyásolják, köztük a megfigyelő és véleményalkotó szociális, kulturális környezete is. Az észlelő személyiségének tulajdonságai, intellektuális jellemzői, empatikus képessége, önértékelése, hangulata negatív és pozitív irányba is befolyásolhatja személyészlelését és a másik emberről kialakított véleményét. Az egyetemista lét is rejt magában olyan veszélyeket, melyek hatással lehetnek a hallgató kapcsolatrendszer kialakítására. Egy kollégista számára az új közeg, az idegen emberek látványa megterhelő lehet, s így előfordulhat, hogy rossz közérzete miatt a vele kapcsolatba lévő emberekről alkotott képe is erősen torzulhat. A tulajdonságok inkább a megfigyelők szemében léteznek, mint a cselekvő, a megfigyelt egyén személyiségében. Változatos információk alapján teljes és befejezett képet alakíthatunk ki a másik emberről.

A személyészlelés az eredményes társas interakció első lépése. Ahhoz, hogy társainkkal sikeresen érintkezzünk, szükségünk van arra, hogy a másik ember viselkedését helyesesen értelmezzük, megértsük, és bizonyos fokig előrelássuk. A nem megfelelő ítéletek a kommunikáció meghiúsulásához vezethetnek, így az elszigetelődést mozdítják elő. A másik fél megfigyelése nem csupán a kezdeti szakaszban, hanem a társas interakciók fenntartásában, ápolásában és annak esetleges befejezésében is fontos szerepet játszik.

A szociális észlelés nagymértékben különbözik a fizikai észleléstől, hiszen míg a tárgyak észlelése általában azok felszíni tulajdonságaira vonatkozik, addig a szociális tárgyak, az emberek észlelése során közvetlenül nem megfigyelhető tulajdonságokra próbálunk következtetni a személy intelligenciájára, attitűdjére, jellemére. A szociális észlelés azonban összetett, nehéz feladat, mely magában rejt a hibázás lehetőségét is.

Ezeket a hibákat pedig nem olyan könnyű észrevenni, s nehéz kijavítani. Ennek fő oka, hogy az emberek ügyében ritkán vagyunk elfogulatlan megfigyelők, az előzetes érzelmek, kívánalmak, igények már kezdetben befolyásolják ítéleteinket. Mindannyian igyekszünk olyan képet kialakítani magunkról, hogy annak a személyészlelés során pozitív vetülete legyen.

6. Én vagyok én, te vagy te...

Az ifjúság kapcsolatrendszerét vizsgálva Erwing Goffman homlokzat-modellje és az emberek személyiségére, énképére gyakorolt hatása is alapos vizsgálatra szorul. Az elmélet szerint minden interakcióban kifejezésre juttatjuk énképünket, s elvárjuk ennek tiszteletben tartását.

Erwing Goffmann empirikus munka alapján dolgozta ki elméleteit. Ezek: a dramaturgia-modell és a homlokzat-modell. Szerinte a szocializáció: szerepelsajátítás. Goffman nézetében úgynevezett receptek alapján zajlanak a hétköznapi szocializációs tevékenységek. Az én társas interakciókban alakul, konstruálódik, megkísérel valamiféle képet kialakítani másokban saját magáról. Goffmann másik modellje, a dramaturgia-modell szerint a köznapi életben, a társas kapcsolatokban különböző szerepeket játszunk el. A környezet, ahol színre vesszük szerepünket, a dramaturgiai cselekvés mindenkori színpada. Ez lehet állandó környezet, jelen esetben az egyetem intézményes kerete, vagy lehet szimbolikus, mint amilyenek Goffman gondolja a nemesi származást.

Az egyének vagy azonosulnak a szereppel, vagy megpróbálnak eltávolodni attól. Az individuum a saját énjét valahogyan színre viszi az életben, eljátszója, „színésze” ennek a szerepnek. A dramaturgiai modell során amellet, hogy mi magunk cél-eszköz sémában nézzük a cselekvéseket, igyekszünk valamilyennek mutatni magunkat (vagyis valaki pl. jó diáknak vagy éppen műveltnak akar tűnni, hogy tanárai vagy a csoporttársak egy része befogadja). Az alakítás során különböző eszköztárral dolgozunk. Goffmann beszél a homlokzatról, amely az alakítások rögzített mintázatai, egy fajta biztos, stabil támpontokat nyújtunk a minket megfigyelők számára, ezzel elősegítve, hogy ők valamilyennek lássanak minket. A homlokzatot lehet szándékosan, öntudatlanul használni, vagy el is utasíthatjuk a homlokzatot úgy, hogy nem azonosulunk vele. Erwing Goffman homlokzat-modellje által szemlélteti azt az általános igényt, hogy minden interakcióban valamilyen módon kifejezésre juttatjuk énképünket. Minden esetben elvárjuk ennek tiszteletben tartását. A kölcsönös megbecsülés elve ez. A meggyőzés homlokzatot fenyegető cselekedet, mégpedig mindkét fél számára. Ha ugyanis a meggyőzendő fél sikerrel cáfolja a meggyőző fél érveit, akkor itt történhet homlokzatvesztés. E kockázat miatt fontos a közvetett kommunikáció, hogy mondanivalónkat ne nyíltan és egyértelműen fogalmazzuk meg, hanem olyan formában, hogy a fogadó énképe támogatását észlelje.

Az, hogy milyen interakciókat tudunk végrehajtani, meghatározza azt, ahogy magunkról gondolkodunk. Goffmann példaként említi a beköltözést egy pszichiátriára, amely egy új reflektív én létrehozását eredményezi. Az egyént különböző folyamatok jellemzik. Ilyen a szituációs visszavonulás, amikor az egyén a cselekvéshelyzeteket eltávolítja, és helyette önmagára fókuszál. A következő fázis a meg nem alkuvás fázisa, amikor az adott cselekvés megtagadásra kerül. Ezt követi Goffmann szerint a gyarmatosítás korszaka, amelyet egyfajta hasadásként értelmezhetünk. Az utolsó fázis a konvenzió, amikor az új reflektív én felépül.

Az egyetemen új közösségbe kerülve szembesülünk azzal, hogy úgymond idegenként kerülünk egy nagyobb társaságba, ahol nem tudjuk, ki mit vár el egy embertől, nem vagyunk tisztában a másikkal az értékvilágával, szemléletével. Egy, a középiskolai intézményrendszerrel jóval nyitottabb közegbe kerülünk, kezdetben távoli megfigyelőként vagyunk jelen akár még egy-egy szemináriumi órán is, egyes szakokon pedig szembe kell néznünk azzal, hogy több száz ember jár egy évfolyamra. Az előzetes prekonceptiók alapján, illetve annak ismeretében, hogy hogyan barátkoztunk, milyen barátkozási stratégiát követtünk a középiskolában, megszólítjuk az embereket, és igyekszünk megismerni őket, és megismertetni velük saját magunkat. Ekkor – Goffman szerint – minden társas helyzetben valamilyen viselkedésmintát, valamilyen adott magatartásmódot követünk viszünk, azaz jellemző ránk a verbális és nem verbális cselekedetek olyan mintázata, amellyel kifejezzük a szituációról alkotott nézetünket, valamint a résztvevőkről és önmagunkról adott értékelésünket is.

Az önmagunkról alkotott kép hatással van arra is, mennyire érezzük magunkat egy csoport tagjainak, mennyire vagyunk képesek feladni saját személyiségünket azért, hogy olyanak láttassuk magunkat, hogy azt a többi ember is elfogadja. Önmagunk feladása sok esetben magának az egységnek, a barátságok fenntartásának is a záloga. Goffman elméletei fontos kérdéseket vetnek fel mind az egyetemi, mind a korábban született barátságok tekintetében. Kialakítunk-e mi is egy fajta homlokzatot, egy egyetemistaviselkedést, identitást, arculatot? Az új város, az új környezet, az új ingerek, a nagyobb szabadság mind-mind hatással lehetnek az egyetemistákra, mely a korábbi kapcsolatok minőségét is befolyásolhatja. Az, hogy valaki egyetemista, magával von-e egyfajta megkülönböztetett szerepet, melyet a gimnáziumi barátaink előtt tartunk fenn?

Goffmann szerint a személyes homlokzatot az egyén megjelenésével és modorával fejezi ki. A megjelenéssel önmagunkat fejezzük ki a társadalmi térben, társas interakciókban, különböző szituációkban. A modor pedig mindig egy adott társadalmi

viszonylatban jelöli ki pozícióinkat a társas közegben, másokhoz való viszonyt kommunikálunk azáltal, hogy a modorral is szerepet játszunk, hiszen viselkedésünk befolyásolja a Goffman által megalkotott alakítás mozzanatát, sikerességét, hitelességét. A megjelenéssel, a külsőnkkel, öltözködésünkkel is egy képet, egy szerepet kreálunk magunknak. A megjelenés és a modor kiegészítheti, de meg is cáfolhatja, ellentmondhat egymásnak. S itt a szemlélőben, az úgynevezett „előadást” néző, hallgató félben vajon milyen érzéseket vált ki az a kontraszt, amely a megjelenés és a modor között felszínre tör? Melyik valakinek az igazi arca? A külső alapján ítéljük-e meg valakit, vagy a beszédmódja, a modora szerint, mely elsősorban a belső tulajdonságokról tesz tanúbizonyságot? És nem csak a megjelenés és a modor közötti különbség lehet az oka annak, ha az ember lelepleződik. A hétköznapi interakciók során is jellemző, *hogy „ha az egyén szerepet játszik, burkoltan felkéri megfigyelőit, hogy vegyék komolyan azt a benyomást, amelyet bennünk kialakítani próbál. Felkéri őket, hogy higgyék el: a jellem, amit látnak, valóban azokkal a vonásokkal rendelkezik, melyek látszatra megvannak benne, a feladat, melyet végrehajt, valóban olyan következményekkel jár, melyekre burkoltan igényt támaszt, s általában a dolgok olyanok, amilyenek látszanak”*. Továbbá kiemeli, hogy *„A szerepjáték által dramatizált valóság törékenysége és megkívánt expresszív koherenciája miatt rendszerint vannak tények, amelyek, ha a szerepjáték során felhívják rá a figyelmet, hiteltelenné tennék, lerombolnánk vagy hasznavehetetlenné tennék a szerepjáték által keltett benyomást.”* (Goffman, 1959.)

II. A barátság a kutatások tükrében

A hazai kutatások mind a fiatalok, mind az idősebb korosztály baráti kapcsolatát vizsgálta.

Háztartás Monitor 2000 három területet, a munkahely, az iskola és a lakhely illetve a szomszédság tekintetében vizsgálta a barátságokat. A kutatásból kiderült, hogy a barát leggyakrabban munkatárs is. A munkatársak minden második ember kapcsolathálóójában felfedezhetőek, valamint hogy a munkahelyi kapcsolatok leginkább a férfiakra, a városban és Budapesten élőkre jellemző. Továbbá az is kiderült, hogy leginkább a szakmunkásokat és a felsőfokú végzettségűeket jellemzi a munkatársi barátság. A nyugdíjasok (feltehetően az évtizedes munkaviszonynak) több munkatársi barátáról számoltak be, mint a munkanélküliek. A második leggyakoribb baráttípus az iskolatárs (48%) volt, és körülbelül 35 éves korig maradnak fent az iskolai barátságok. A férfiaknak, a magasabb iskolai végzettségűeknek, a Budapesten élőknek, a felső jövedelemi ötödbe tartozóknak vannak inkább iskolai barátai, mely erősíti azt a hipotézist, hogy az oktatási intézmények a barátságok kialakulásának fő helyszíne. A szomszédságból származó barátok aránya 44 %. A férfiak és a nők kapcsolati hálóiban egyenlő számban vannak jelen a szomszédságból származó barátok köre. Főleg az idősek, a községben élők, az alacsony iskolai végzettségűek esetében magasabb az arány, ami mutatja azt, hogy a barátságok kialakulását és annak minőségét a területi tényezők is befolyásolják.

Az Európa 2000 reprezentatív felmérés a baráti kapcsolat definiálásánál azt a viszonyt vették alapul, amely a házastársi vagy partnerkapcsolatán kívül esik, és aki nem a családtagja az egyénnek, de akivel nagyon közel áll és fontos, intim dolgokat is megbeszélhetnek egymással. Az eredmények azt mutatták, hogy a megkérdezettek 48,9% rendelkezik ilyen kapcsolattal. A kedvező életfeltételekkel élő társadalmi rétegekben a baráti kapcsolatokkal rendelkezők száma magasabb. Nemek szerint bár nincs kiugró különbség, de a nők kevesebb baráttal rendelkeznek (47,7%) mint a férfiak (50,2%). A 29 év alatti korosztály 73%, a 70 év feletti 31,5%. Ez az életciklus-változás, az egyetem vagy az oktatás vége után végbemenő munkahelyi elhelyezkedés hatását mutatja. Az iskolázottság befolyásoló tényező volt, a magasabban iskolázottak több baráttal rendelkeztek. Akik nem rendelkeznek általános iskolai végzettséggel, azok 25,4 %-a, a 8 általánost végzettek 38,3%-a, a szakmunkásképzőt végzettek 52%-a, a diplomások 64,6%-a rendelkezett baráttal. A legfeljebb 29 éves fiatalok

háromnegyede (73%), míg a 70 éven felüliek csupán harmada (31,5%) rendelkezett a családtagjain kívül olyan kapcsolattal, ahol meg tudja beszélni a problémáit. Fontos azonban kiemelni, hogy ez az eredmény így is javuló tendenciát mutat. Az 1986-os vizsgálatkor ugyanis az derült ki, hogy a legfiatalabb és a legidősebb korcsoportba tartozók között a baráttal rendelkezők arányát összehasonlítva ötszörös volt az egyenlőtlenségi mutató a fiatalok javára.

Egy 2004-es vizsgálat azt mutatta, hogy a 25 év alattiaknak átlagosan 7 barátjuk van, és csupán 10%-uk számolt be arról, hogy nincs egyetlen barátja sem. A 26-35 év közötti korosztályba tartozók körében megfigyelték, hogy a barátok száma folyamatosan csökkent az évek előrehaladtával, a 75 évesnél idősebbek körében csupán minden negyedik embernek van barátja, és átlagosan csupán két fő.

Utasi Ágnes kutatása, mely egy 912 fős mintán vizsgálta a kapcsolatrendszereket, megállapította, hogy folyamatosan csökken a néhány osztályt végzettektől a diplomásokig azok száma, akiknek nincsenek barátai. Az életkor növekedésével egyre kevesebb barátról számoltak be és az idősebbek barátai legnagyobb számban a szomszédságból kerültek ki, szemben a fiatalokéval, illetve a magasabb végzettségűeknél, akiknek a barátaik az iskolából. Ez az eredmény a Háztartás Monitor 2000 eredményeit igazolja.

Albert Fruzsina és Dávid Beáta 1998-as kutatásuk során arra az eredményre jutottak, hogy az életkor előrehaladtával csökken a barátok száma, nemtől függetlenül, emellett azonban nő azok aránya, akiknek nincsenek barátaik. A férfiaknak átlagosan több barátjuk van és a férfiak között kisebb azok aránya, akiknek egyetlen barátjuk sincs. Az iskolai végzettség emelkedésével egyre több barátról számoltak be, nemtől függetlenül.

A házas férfiaknak kevesebb barátjuk van, a nők esetében a házassággal együtt nő a barátok száma is. Az urbanizáció kedvez a barátságoknak és növeli a barátok számát.

Ugyancsak a szerzőpáros 1999-es kutatásából származnak azok az eredmények is, amelyek megállapították, hogy a magasabb iskolai végzettségűek, a fiatalok, a nőtlenek illetve a hajadonok és a magasabb jövedelemmel rendelkezők kapcsolati hálójuk kiterjedtebb. A kutatás során azonban az idősek, iskolázatlanok, elváltak, özvegyek nem beszéltek bizalmas dolgokról másoknak. A bizalmi kapcsolatok csupán 6%-át teszik ki a baráti kapcsolatok, 67%-uk a házastársat, 9%-uk a szülőt, 10%-uk a gyereket említette.

Simonka Livia kutatása során 49 alannal készített interjút, közülük 21 volt egyetemista. Nőket és férfiakat is vizsgált, életkor szerinti vizsgálatot is végzett, és megállapította, hogy a családi állapot és az iskolai végzettség szerint is vannak különbségek a kapcsolathálót elemezve.

A baráti kapcsolatok minősége, intenzitása a fiatalok társas kapcsolatainak vizsgálatakor a következő eredményre jutott 21 interjúalany elmondása alapján. A kapcsolatok, csakúgy mint az egyetemista lét, átmenetiek, az intenzív kapcsolatok véget érhetnek. Az egyetemisták életében, a jelenben nagyon hangsúlyos szerepük van a barátoknak, és még a párkapcsolat sem befolyásolja a barátságokat. A szubjektív jóllét szempontjából fontos az, hogy Simonka Livia interjúalanyai között nem volt magányos egyetemista, sőt, a válság esetén felértékelődik a barát szerepe. Szinte mindenki tartotta 2-3, esetleg több barátjával a kapcsolatot az általános illetve a középiskolából, mely a barátságok mélységére is utal. A barátság jelzői között az őszinteséget, a megbízhatóságot, a hasonló gondolkodást, elfogadást és a figyelmességet említették.

I. Az egyetemi barátságok

1. A barátság definíciója –ki miért és ki miért nem barát?

*„Nincs titkosabb és nemesebb ajándék az életben,
mint a szükséztől, megértő, türelmes és áldozatkész barátság. S nincs ritkább.”*

(Márai Sándor: Fűves könyv, 59)

Az interjúk során az alanyokat arra kértem, hogy – miután jellemezték jelenlegi baráti társaságukat –, határozzák meg, kíséreljék meg definiálni az „igaz barát” fogalmat, különböző jelzők, jellemzők alapján, saját tapasztalatuk alapján. Az „ismerős” és a „haver” közötti különbségekre is kitértem, hogy a fogalom a kutatás szempontjából még pontosabb, még körülhatároltabb legyen. Majd megkértem őket arra, hogy az igaz barátságokról való beszámolóik közben említett jelzők alapján – számszerűsítsék ezeket.

Amint a bevezetőben említettem, Utasi Ágnes a következők alapján határozta meg A bizalom hálója című tanulmányában – 2002-ben –, hogy mi is az igaz barátság: *„A barátság iránti bizalom közel áll a feltétlen bizalmat élvező rokoni-családi kapcsolatokhoz azoknál, akiknek egyáltalán van barátjuk. A bizalmas kapcsolatok körén belül a családi-rokonsági kötelek mellett legjelentősebb a barátság... A barátság olyan választott kapcsolat, amely formalizált keretek nélkül is szolidaritást, kölcsönös erőforrásokat, társadalmi integritást eredményezhet.”*

Kiindulópontként magam ennek ismeretében alkottam meg saját barátság-fogalmamat, és az interjúalanyok beszámolója, elmondása szerint hipotézisem beigazolódtott, vagyis mindenki – lányok és fiúk kivétel nélkül – ugyanazon a dimenzióon belül alkották meg a maguk definícióját. Mindenki fontosnak tartotta kiemelni az igaz barátság évekre visszatekintő múltját, a kölcsönös segítségnyújtást és a bizalmat. Ez a definíció beigazolódnia látszott az interjúk során. *„Egy kölcsönös segítői forma, a kölcsönös szón van a hangsúly, egy baráttól mindig várhat viszont segítséget az ember. Az igazi barátság érdek nélküli, valamilyen szinten az intimitáson alapul. Az is fontos, hogy valamilyen szinten hozzám legyenek hasonlóak és az én életem egy-egy darabját ismerjék. Hogy egymáshoz hasonlóak-e, szerintem nem. Még az egyikben megtalálom azt, hogy ő cserfes és állandóan beszél és nála néha jó hallgatni, a másikon tudok beszélni.”* (23 éves lány)

Egy 23 éves fiú így vallott a barátságról:

„Nekem azok az igaz barátaim, akikkel a kapcsolatunk régmúltra tekint vissza. Szerintem több év szükséges a kialakulásához és sok közös élmény. Ezek az alapjai. Akire bármikor bármilyen helyzetben számíthatok, legyen az lelki, fizikai vagy anyagi segítségnyújtás. Ha bajban vagyok és senki máshoz nem fordulhatok, akkor rájuk bármikor, bármiben számíthatok.”

S ugyancsak ő, illetve még egy fiú emelte ki a barátságnak nemcsak a hosszantartó jellegét, hanem azt is, hogy egy igaz barátság akkor sem szűnik meg, ha sokáig nem találkozik egymással a két fél:

„Az a barát, aki egy-két hónap után is, ha nem találkoztok, a barátod marad, mert van egy olyan kötelék, amely szétszakíthatatlan.”

„Egyikőjük falumbeli és a család is barátságban van egymással, a másik ismerősök által ismertem meg. Gimnáziumban is sikerült egy jó barátságra tenni szert, több haver mellett.”

Az igaz barátság pedig nem alakulhat ki egyik percről a másikra, vagyis nem létezik úgymond barátság első látásra, ami szintén az idő fontosságát hangsúlyozza a barátságok kialakulásban. *„Szerintem nincs barátság első látásra. Lehet, hogy neked szimpatikus az az ember, de nem biztos, hogy mély barátság kialakulhat. az folyamatosan alakul ki.”* (23 éves lány)

Viszont ezzel ellentétes véleménynek tűnhet, hogy egy 23 éves lány, valamint egy 23 éves fiú azt mondta, hogy a barát az, aki: *„Mindig ott van, ha kell és én is neki”* és *„A barátok nagy többségben mindig ott vannak mellettem, mindig lehet rájuk számítani és megértik, hogy én nem akarok elmenni egy buliba. Ez sokkal mélyebb kapcsolat.”*

Tehát ebből következik, hogy a távolság, bár nem leküzdhetetlen, mégis akadály lehet akkor, amikor a barátság kölcsönös segítségnyújtási funkcióját tartjuk fontosnak.

„Számomra az igazi barát az, aki mindenki másnál jobban ismer. Tudja, hogy mit szeretek és mit nem. Nem hoz kínos helyzetbe, mindig segít, ha baj van, ha éjfélkor hívom fel, akkor is meghallgat. Persze ezt nem csak én várom el tőle, hanem szerintem az igazi barátság kölcsönös segítesen alapul.”(23 éves fiú)

És a párkapcsolat is oka lehet annak, ha egy barátság nem működik, esetleg megszűnik: *„Hogy örökké tart, azt nem mondanám, mert bármikor megszakadhat, hiszen ha az embernek párkapcsolata van, akkor átalakul a fontossági sorrend, a*

ráfordítási idő a barátokra. Vannak dolgok amik háttérbe szorulnak, annak ellenére, hogy fontosak a barátok és úgymond hozzá menekülnél.”

„Szerintem fontos a hasonlóság olyan szempontból, hogy ha hasonló az az ember, akit barátomnak tekintek, azzal sok közös témánk van, jobban megértjük egymást, jobban rá tudunk hangolódni a másokra. Fontos az is, hogy meg tudja érteni a problémáimat, hogy ne csináljon olyat, ami miatt csalódnék. Fontos, hogy megbízható legyen, ne pletykálja ki azokat, amiket mondok, ne verjen át.” (23 éves lány)

Az, hogy egy barát mindenki másnál jobban ismeri az embert, esetleg konfliktusok forrása is lehet. Ahhoz, hogy valakit beengedjünk intim szféránkba, bizalmi körünkbe, bátorság kell, azonban ez veszélyes is lehet, mint ahogy azt egy 22 éves fiú megfogalmazta: *„Van egy olyan kapocs, ami jó is meg rossz is. Jó, mert van melletted valaki, valakinek el tudod mondani a gondjaidat. Rossz azért, mert könnyen kellemetlenséget tud okozni egy barát, mert mindent tud rólad egy barát. De ennek ellenére, ha a barátok összevesznek, mivel ez a körforgásból nem zárható ki, vannak jobb és rosszabb napok, összeveszésnél vissza tud vágni olyan dolgokkal, amiről tudja, hogy ez neked fáj.”*

„Őszinteség, humor, hasonlóság. Érdekelje az, ami engem. Ezek a legfontosabbak. És nem csak a gimnáziumi barátaimmal kapcsolatban gondolom mindezt, hanem az itteniekkel kapcsolatban is. Én ezek alapján választok barátokat.”(24 éves fiú)

„Nem igazán szerelemként, de megtalálják magukat a másokban. Ugyanaz az érdeklődési körük, ugyanazokat szeretik csinálni és ezek a dolgok akár egy életen keresztül összekötik őket.” (24 éves lány)

A hasonló érdeklődési kört, a közös hobbit vagy éppen a közös tanulmányokat azonban nem mindenki emelte ki. Egy 23 éves vallásos lány szerint: *„Mondhatnám azt, hogy közös érdeklődési kör, de inkább a személyiség. Valaki úgy is lehet barát, hogy nincsenek közös érdeklődési körük, de mégis nagyon jól megértik egymást. Talán az a közös érdeklődési kör, hogy a másik személyiségét ismerik annyira, hogy tudnak a másokra figyelni.”; „Mintha a testvérem lenne.”(23 éves lány)*

A legutóbbi vélemény kiemeli, hogy a barátság hasonló a rokon kapcsolathoz, erős kötelékként akár a testvér szerepét is betöltheti. Érdekes volt továbbá az is, hogy három interjúalanyom említette a barátság témakörének vizsgálatakor a rokon illetve a testvér szót. Kettő közülük (mindkettő lány) erősen vallásos, ami jelzi: a vallásos nevelés befolyásolja a barátságról alkotott elképzelést.

„Mondják, hogy a barátait megválogathatja az ember, a családját nem, de én mégis inkább a családban bízom” valamint és *„Nekem mindennél fontosabb a család. Én inkább a családban beszélek meg mindent, még akkor is, ha vannak összezördülések, de bennük megbízok. Barátokban már csalódtam nagyot.”*(23 éves lány)

A másik interjúalanyom számára pedig a barátok töltötték be – testvér hiányában – ezt a szerepet. Bár az ő barátság-fogalma nem tér el jelentősen azokétól az alanyokétól, akiknek van testvérük:

„Nekem egy komoly kapcsolat. Lehet, hogy azért olyan fontosak a barátok, mert nincsen testvérem és ezért a testvér szerepét is a barátaim töltik be.”

Az egyik interjúalanyom, egy 23 éves fiú viszont éppen a családi kapcsolatokkal helyezte szembe a barátságot, és sokkal őszintébb viszonyt definiálta: *„Nem sok jó barátom van, de szerintem pont elég. A barátokkal sokkal jobban meg tudom osztani a problémáimat, a gondjaimat, mint a szüleimmel. Szerintem a barátok előtt sokkal jobban megnyílok, jobban megbízok bennük, jobban esik neki elmondani a problémákat.”*

Az interjúanyaim fontosnak tartották kiemelni azt, hogy a mélyebb érzelmi és szellemi ügyekben, fontos problémák és gondok megvitatásában az igaz barát nyújt támaszt, azonban az legalább annyira lényeges, hogy a vidám percekben is osztozzanak a barátok:

„Fontos az összetartás, a tolerancia. Az, hogy a jó és rossz dolgokat is megosztja az ember. Nem úgy, mint egy felületes kapcsolatnál, hogy szia, hogy vagy, és akkor rögtön rávágja az ember, hogy jól, mert azt illik. A barátjának azt is elmondja az ember, ha például nem jól sikerült a frizurája. Emellett minden klassz dolgot, emlékeket, néhány szót, ami sokaknak nem mond semmit, de a barátok között kipukkan a nevetés, mert rögtön tudjátok, hogy miről van szó.” (25 éves lány)

„A barátság abszolút bizalmon alapszik. ha nekem van egy problémám és felhívom bármikor a barátomat, és tudja hogy baj van, akkor jön és bármit képes félretenni, hogy segítsen. Szerencsére én úgy érzem, hogy ebben részesülök is... Őszinteség, egymás segítése, kölcsönösség. Nem csak a komoly dolgok területén, hanem ha hülyeségekről van szó, akkor is ott van mellettem.”(23 éves lány)

„Ugyanolyan hülyék és bolondok, mint én vagyok. Akármikor el lehet velük hülyéskedni, emellett normálisan is el lehet velük beszélgetni komoly dolgokról és megbízhatóak, kölcsönös a bizalom, ami szerintem fontos. A saját kis titkukat is megosztják velem. Őszinteség nagyon fontos.” (23 éves fiú)

Az ismerősség, haverság és a barátság fogalmának meghatározása során éles határvonal keletkezett. Bár az interjúalanyok mindegyike sok ismerősről, haverról számolt be, introvertált személyiségnek tartották magukat, mégis, az életükben jól körülhatárolható fogalom alapján határolják el ezt a három kapcsolatfogalmat. Elmondták, hogy a haverságban sok esetben nincs meg a napi kapcsolat, de ha együtt töltik az időt, például egy szórakozóhelyen, megörlődnek egymásnak, beszélgetnek, de amint vége a bulinak, megszűnik a kapcsolat: *„Ez egyre szűkülő kör. Az embernek nagyon sok ismerőse van, abból kevesebb a haverja és abból még szűkebb a baráti társaság. A különbség pont a kritériumok fokozatában van. Az ismerősökkel, haverokkal nem olyan bensőséges a viszony. Mindent nem oszt meg, egy baráttal viszont mindent meg lehet beszélni. Tőlük több segítséget vár az ember, jobban tud rájuk támaszkodni, mint pl. a haverokra, ismerősökre.”* (23 éves lány)

„Bárki lehet az ember ismerőse, köszönőviszonyban vannak. A haverság, akivel szívesen eltöltöm az időmet, közös programot szívesen szervezek vele, de ha esetleg nem találkozok vele, nem érzem a hiányát, de vágyok rá, hogy találkozzak vele, de mégse beszélek meg vele olyan mély dolgokat, mint a barátaimmal.” – 23 éves lány interjúalanyom bár ismerőseivel, illetve haverjaival is szívesen eltölti szabadidejét, az intimitás és a mély bizalom hiányzik ezekből a kapcsolatokból.

Egy lány interjúalanyom mind az ismerős, mind a haver és a barát fogalmát pontosan meg tudta határozni, és a három viszony között különbségeket, fokozatokat állapított meg:

„Akivel esetleg találkozok pl. az egyetemen, főiskolán, de nincs igazán kialakult kapcsolatam vele, ő az ismerősöm. A haver már tud rólam valamit, mondjuk napi kapcsolatban állunk az iskolában. Az igaz barát az, akinek bármit elmondhatsz és annak ellenére fog szeretni, hogy tudja, hogy te milyen ember is vagy valójában.”

Az interjúalanyok kiemelték a társas kapcsolatok fontosságát, mivel az emberek nem élhetnek egyedül; társas lények vagyunk. Mindenki számára nagyon fontos kötelék a barátság. Lényegesnek ítélik, hogy az embernek legyenek olyan kapcsolatai, amelyek tartósak, és valóban támogatják őt. Számukra nagyon fontos a barátság, bár szerintük nincs sok jó barátjuk, főleg olyan, aki önzetlenül nyújt segítséget, s a vele való viszony érdek nélküli, egyszersmind intimitáson alapul. A meglévő kevés barát viszont nagyon fontos tényező életükben.

Nemek között különbségek voltak megfigyelhetők az igaz barátságok számában. A fiúk átlagosan 4–5 személyt említettek, de volt olyan interjúalany is, aki 10 embert tart igaz barátjának. A lányoknak átlagosan 2–3 igaz barátot tartanak számon, olyat, akikkel intim, bizalmas kapcsolatba állnak. S bár mind a fiúk, mind a lányok a barátság definiálása során ugyanazon jelzőket említették, mégis abban, hogy pontosan hány barátjuk van, a fiúk átlagosan kettővel többről számoltak be.

A gimnáziumi barátságok, illetve a régebb óta tartó kapcsolatok minden esetben fontosabbak voltak alanyaimnak. Ennek azt is az okául jelölték, hogy vannak, akik lakhelyüktől távol járnak egyetemre, és a szabadidejüket, a hétvégéjüket és a nyári szünetet otthon töltik el. *„Nyáron otthon eljárak horgászni, kerti bulikba. a debreceniekkel nem, mert szeptembertől vagyok itt májusig, ilyen szempontból van különbség. Kijárni sörözni, beülni valahova egy meccset megnézni, tehát ebből a szempontból ugyanaz. évszaktól függően van különbség.”* (23 éves fiú)

Azzal kapcsolatban, hogy melyik barátság a fontosabb, az egyetemi vagy a régebbi, ez a vélemény hangzott el: *„nem tudnék köztük rangsorolni, mert ha azt nézzük, akkor mindegyik úgymond másfajta igényt elégít ki. A gyerekkori barátommal velem nagyon jó visszaemlékezni az összes együtt eltöltött időt és mondhatjuk, hogy annyira jól ismerjük egymást, hogy félszavakból megértjük, hogy mire gondol a másik, ő velem bármikor el tudnék bulizni, bármiről elbeszélgetni. A gimnáziumi barátommal velem már gyerekkori élmények nincsenek, de a tini éveket együtt töltöttük, amit az egyetem alatt szereztem, velem az egyetemi dolgokról tudok beszélgetni. A másik lány, a hobbi, velem a párkapcsolat stb. Mindegyik máshogy fontos. Különböző problémákkal különböző emberekhez fordulnék.”* (23 éves lány)

Viszont az egyik lány a távolság miatt érzi úgy, hogy az egyetemi barátságok fontosabbak, ő volt az egyetlen kivétel. „Mivel az egyetemi barátaimmal kicsit intenzívebb a kapcsolat, többet beszélünk akár telefonon, akár msn-en, azért ők azok, akik az elmúlt 3-4 évben napról napra figyelemmel követték az életemet, és ha beszélek valamiről, akkor rögtön tudják, hogy az micsoda. Aki a középiskolában volt, pont amiatt, hogy 3 éven át nem beszélünk, le van maradva. Vele ezért sem lehet mostani dolgokról túlságosan beszélgetni.” (23 éves lány)

2. Hol könnyebb barátkozni?

*„A barátság köre nem az életé, hanem a lété.
A baráti kézfogás a magasabb világban való találkozás jele.”*

(Hamvas Béla: A barátság)

Mire a hallgató a felsőoktatási intézménybe lép, megtapasztalja az általános és középiskola légkörét, követelményrendszerét, annak zárt működését. A gyermek, ahogy közösségbe lép, számos kortársával kerül kapcsolatba. Közülük sokakkal csupán osztálytársi szinten marad meg a viszonya, gyenge kötésekkel kapcsolódnak csak egymáshoz, de kialakulhatnak igaz barátságok is az általános, illetve a középiskolában.

Az interjúalanyok szerint az általános iskolában csak az osztály és az évfolyam az, akivel alkalom nyílik a barátkozásra, az egyetemen viszont nagyobb a lehetőség az ismerkedésre. Sokkal többen járnak egy-egy felsőoktatási intézménybe, mint amennyien egy kisebb településnek akár összes oktatási intézményébe. *„Az otthoni középiskolákat nézem, akkor az összes diák száma sem éri el az egyetem bölcsészettudományi hallgatói számát. sokkal több korosztályba tartozó személy van. a maradandóbb barátságok inkább az otthoniak maradtak meg.”* (23 éves fiú)

Nagyon sok embert ismerhet meg az ember, nagyobb lehetőség van ismerkedni egyetemen, viszont ott rejlik a veszélye annak is, hogy ezek az ismertségek megrekednek a haverság szintjén. *„Akit legalább csak havernak nevezek, az sokkal több az otthoni. volt, akivel csak egy buli alkalmával ismertem meg és esetleg köszönünk egymással, de ennyi.”* (23 éves fiú)

„A középiskolában és a főiskolában viszonylag kevesen ismerték egymást, kevesebb kialakult klikk volt, könnyebb volt megismerni bárkit, mert nem fordult elő olyan, hogy kirekesztettek egy társaságból. Itt mesterszakon több intézményből jöttünk, több banda van, akik egy alapszakról jöttek, itt már nehezebb bekerülni egy baráti társaságba vagy közel kerülni valakihez, ha tényleg nem vele töltöttem az elmúlt két-három évet.” (23 éves lány)

Gyermekkorban sok esetben csak egymás mellé sodródnak a gyerekek, és talán könnyebbnek tűnhet a barátkozás, de akkor még sokkal inkább heterogén a csoport, nincsen egy adott érdeklődési kör (például vannak, aki a történelem iránt érdeklődnek, vannak, akik a matematika vagy az informatika területén erősebbek, illetve akadnak, akik az irodalom, illetve a művészetek iránt fogékonyabbak.)

A középiskolában – a tagozatos osztályok miatt – már sokkal homogénebb társaság alakul ki az érdeklődés tekintetében, igazán azonban csak az egyetem határolja

körül élesen a területeket, a szakok léte által. *„Szerintem az egyetem előtt nekem könnyebb volt. Az ember össze van zárva 30 másikkal, szinte mindennap. Ha nem a tanulással foglalkoznak, akkor szabadidőben is egymással beszélgetnek, együtt vannak. Szerintem könnyebb megtalálni azokat az embereket, akik hasonlóak. Az egyetemen kicsit személytelennek érzem. Az órákra se mindenki jár be. Volt olyan első évben, hogy nem is tudtuk egymás nevét, rögtön két csoportba osztottak bennünket, és így nagyon nehéz volt megismerni a másikat. Az egyetemen már mindenki rohan, tanul, nem ér rá, mindenki a saját kis életét éli, nehezebb kapcsolatot kialakítani.”* (23 éves lány)

Bár az igaz, hogy a középiskola heti rendje, az összezártság és az osztályok jól körülhatárolható területe egy közegbe rendezi a diákságot, és ahogy 25 éves lány interjúalanyom fogalmazott, *„adott esetben napi 8 órát együtt töltünk, léteziketlen, hogy ne alakuljon ki olyan barátság, ami aztán az iskola után is megmaradjon”* – egyik interjúalanyom szerint ez sem mindig kedvező: *nekem már akkor sem volt könnyű. Még arra is emlékszem, hogy én első osztályban hetekig készültem arra, hogy megkérdezzem, hogy lesz-e a barátom. Én erre még mindig emlékszem, ez nyomot hagyott. Később persze, amikor egymás mellett vagyunk, elkezdünk beszélgetni.”*(23 éves lány)

Azáltal, hogy az egyetemi élet a középiskolai szigorú renddel szemben kötetlenebb, szintén megkönnyíti a barátkozást, illetve a barátságok születését. *„Mindenképpen akkor könnyebb barátkozni, amikor az ember már egyetemre jár. Amikor otthonról kikerül, pl. mert kollégista, nincsenek ott a szülők, sokkal szabadabb. Az ember úgy tudja alakítani az idejét, hogy az jó legyen saját maga és a baráti társaság számára is. Kötetlenebbek a találkozások.”* (22 éves fiú) *„A középiskolában volt egy baráti társaságom, jónak éreztem, de ahogy eljöttem otthonról, kiszakadtam abból a társaságból, akkor bizonyosodtam meg, hogy az nem volt igazi barátság, mert nem keresnek. Ami itt alakult ki, ez már olyan barátság, ami nem csak akkor jó, amikor mondjuk egy helyen tanulunk, hanem ez tartósabb. Tényleg igaz az, amit a szüleim mondtak, hogy a középiskolás barátságok gyakran eltűnnek, viszont a főiskolán, egyetemen szerzett barátok majdnem örökre megmaradnak.”*(23 éves fiú)

Az azonban, hogy hirtelen borul fel a középiskolai intézmény által jó körülhatárolható rend, az első időkben nem feltétlenül könnyíti a barátságokat, és sok esetben elvárja az egyéntől azt, hogy addigi barátkozási, ismerkedési szokásait megváltoztassa, és introvertáltabbá váljon: *„Középiskolában és felsőoktatásban is az volt, hogy én bizonyos mértékben távolságtartó voltam. Nekem ki szoktak alakulni a barátságaim. Egymás mellé ülünk, megkedveljük egymást, ezt nem nagyon szoktam*

erőltetni, mert ha valakinek én szimpatikus vagyok és ő is nekem, akkor ez úgyis kialakul egy idő után. Nem vagyok annak a híve, hogy úgymond keressünk barátokat. Én hagyom mindig megtörténni a dolgokat. Annyi különbség volt, hogy nekem középiskolában inkább haverjaim voltak. Nem vagyok benne biztos, hogy én tudtam akkor, hogy nekem mire volt szükségem egy barátságban. Együtt voltunk, elvontunk, de visszagondolva annyira más személyiségek voltunk, hogy amikor már komolyabbak kezdtünk lenni, akkor nagyon sok konfliktus alakult ki. Amikor már tudatosabban kezdtem le barátkozni, hozzám való embereket akkor tudtam választani, amikor már saját magamról volt egy képem, hogy én milyen vagyok. Ez még a középiskolában ez még nem volt meg.” (25 éves lány) „Az egyetemen csak egy arc volt ismerős és rádöbentem, hogy nekem barátkozni kellene és hogy azt hogy kell? Elkezdtem kommunikálni és észre se vettem, hogy már nagyon nagy társaságban vagyok.” A személyiség sok esetben megnehezíti a barátkozást: „Pont olyan embernek tartom magam, aki tart néha az emberektől. Én nem vagyok az a vonaton beszélgetős típus. Először valamilyen aktuális téma az, amiről elkezdünk beszélgetni, pl. a szórakozóhelyen az italról vagy a zenéről. Így kezdődik egy beszélgetés, utána az majd kialakul.” (23 éves lány)

Az egyetemi évek az egyik interjúalanyomnak nem csak a tanulásról szóltak, hanem kereset-kiegészítésképpen dolgoznia kellett a tanulmányai mellett. Hiába adott a közös érdeklődés, a közös szak, az idő és a napi kapcsolat hiánya, illetve a távolság nem kedvez a barátkozásnak, illetve az új barátságok kialakulásának: „Egyetemen nincsenek barátaim, mivel én levelezőn járok, nem vagyok bent nap, mint nap, ezért nem olyan könnyű az ismerkedés.” (23 éves fiú)

És az új oktatási rendszer, a bolognai rendszer bevezetése sem kedvez az új barátságok kialakulásának. A hallgató, aki az alapszakot más intézményben végezte, szembesül azzal, hogy az egyetemi csoporttársai már kialakult közösséget alkotnak, s számára a felsőoktatásban született barátságokat leginkább a főiskolai barátai jelenítik meg. „A középiskolában és a főiskolában viszonylag kevesen ismerték egymást, kevesebb kialakult klikk volt, könnyebb volt megismerni bárkit, mert nem fordult elő olyan, hogy kirekesztettek egy társaságból. Itt mesterszakon több intézményből jöttünk, több banda van, akik egy alapszakra jöttek, itt már nehezebb bekerülni egy baráti társaságba vagy közel kerülni valakihez, ha tényleg nem vele töltöttem az elmúlt két-három évet.” (23 éves lány) Egy másik, más intézményben végzett, most mesterszakos hallgató így vélekedett az egyetem első időszakáról: „Az egyetemen volt felvételi és ha

stresszhelyzetbe kerülök, akkor így is úgy is beszélek, és ha valaki veszi a lapot, akkor én már azzal elvagyok. Barátság nem lett belőle, de az ismertség megmaradt. Aztán a főiskoláról is sokan ismerősök lettek.”(23 éves lány)

A barátkozás során felmerül annak a kérdése is: vajon ki milyen stratégiát követ akkor, amikor barátkozni próbál? Bár a barátság őszinteségen és feltétlen bizalmon alapszik, vajon – ahogy Goffman fogalmazott – valóban minden társas interakcióban valamilyen szerepet játszunk, valamilyennek mutatni akarjuk magunkat annak érdekében, hogy jobban megkedveljenek bennünket? És ha igen, akkor ezt a stratégiát csak a kapcsolat kialakulásának kezdetén követjük? Képesek vagyunk csak azért valaki másnak tűnni, hogy a közösség jobban befogadjon bennünket és barátságukba fogadjanak? Az interjúalanyoknak feltettem azt a kérdést, hogy fel merik-e vállalni önmagukat a barátkozás kezdeti stádiumában, vagy esetleg megpróbálják palástolni hibájukat és gyengeségüket? A fiúk mindegyike azt vallotta, hogy ők felvállalják azt, amilyenek, hiszen *„nem jó, ha már a legelején valakihez hasonlítanak, az megöli az egész rendszert”* (22 éves fiú) és nem lenne értelmes dolog másnak mutatniuk magukat. Persze a kapcsolat elején megfigyelhető egyfajta puhatolózás, a helyzet és a szituáció felmérése. *„Mindenképpen magamat adom, de amikor először találkozik valaki a másikkal, akkor nem úgy kezdem bele a közepébe, hogy „szevasz, tesó, mi van veled?” Mindig puhatolóztam, hogy kinél meddig lehet elmenni, vannak, akiknek valami rosszul esik, vagy nem olyan a humorérzékük. Ha azt látom, hogy a másik fogékony rám, akkor sokkal hamarabb elengedem magamat a társaságában, nincs az a merev távolságtartás. mindig önmagamat adom.”* (23 éves fiú)

Egy lány szintén úgy nyilatkozott, hogy a kezdeti időszakban megpróbálja kiismerni az őt körülvevő társaságot, hiszen egy barátságban fontos, hogy egyformán reagáljunk bizonyos dolgokra: *„Elsőnek megpróbálom kipuhatolni, hogy ő milyen, meddig mehetek el a személyiségem átadásában. Én általában inkább kifaggatom az embereket. Ő milyen személyiség, erről és arról milyen véleménye van, vannak klisék, kommunikációban ő milyen szavakat használ, milyen vallásilag, politikailag, a történelem mennyire érdekli. Mennyire mehetek el viccelődésben, itt az egyetemen van egy réteg, aki egyáltalán nem érti a humort. Velük nem szabad beszélgetnem, mert én fél szavakból is tudok olyat mondani, amit ha ő nem ért meg, akkor sértésnek vehet. Próbálok figyelni, mert tudom, hogy még így is meg tudok bántani embereket, hogy figyelek. Én próbálok alkalmazkodni.”* (23 éves lány)

És mi a helyzet akkor, amikor a baráti társaság nem minden tagja tanul tovább felsőoktatásban? Akkor kialakítunk-e egy fajta egyetemista identitást, homlokzatot, viselkedést? Értékesebb embernek tartjuk-e magunkat, vagy megmaradunk átlagos embernek? Vagy vajon ez inkább annak a félnek okoz gondot, és az a fél változik inkább meg, aki nem tanul tovább?

Az interjúalanyok közül csak egy lány említette ezt: *„Nekem kellett az, hogy egyetemre menjek. Nem azt mondom, hogy szégyelltem volna magam, de rosszul éreztem volna magam, hogy ha nem megyek továbbtanulni. Energiapazarlásnak éreztem volna azt, ha nem tanulok tovább.”* Ő ugyancsak megfogalmazta azt is, nem is saját magán, inkább gimnáziumi barátján érezte: hatással volt rá az, hogy ő nem tanult tovább: *„A kismamát meg az zavarta, hogy ő úgy érezte, hogy kiszakadt ebből a társaságból, mert egészen más életet élt, bár persze örült a házasságnak. A témák is megváltoztak, neki a család és az otthon volt, mi eljártunk és emiatt volt egy kis szakadék, hárman három fele mentünk.”* (25 éves lány)

A kapcsolat megváltozásának legfőbb oka nem az volt, hogy egyetemistaként módosult az egyének saját magukról alkotott képe, sokkal inkább az, hogy nem tudták összeegyeztetni az életstílusokat, idegennek érezték a másik életét. *„A középiskolai osztálytársaim közül kevés emberrel tartom a kapcsolatot, kevés emberről tudok dolgokat, az iwiwen, facebookon látom, hogy van, aki már családot alapított és a családanya. Amikor eljöttem a főiskolára, azokkal tartottam a kapcsolatot, akik szintén Debrecenbe jöttek. Nem érzem, hogy nem tudnék velük ugyanúgy elbeszélgetni csak azért, mert ők családot alapítottak. Teljesen más lenne, mert el vagyok távolodva tőlük. Egy osztálytalálkozó alkalmával egy felszínes beszélgetésen kívül nem sok mindent tudnánk kezdeni egymással.”* (23 éves lány)

„A többség egyetemre, főiskolára ment. viszont akik nem mentek, azokkal is megmaradt a barátság és ugyanúgy beszélgetünk, mintha tegnap találkoztunk volna, azzal is, aki kamionsofőr lett. azzal tartom inkább viszont a barátságot, akik egyetemisták, mert ugyanolyan a heti időbeosztásunk.” (23 éves fiú)

„Attól függetlenül, hogy egyetemre mentem, bennem nem változott semmi. ugyanazok a suttyó vidéki gyerekek vagyunk, mint voltunk. ezt most próbáljuk jó értelemben venni. Ha találkozunk, ugyanúgy beszélgetünk, nosztalgizunk. ha nyáron van közös nyaralás, akkor ugyanúgy mindenkit meghívunk, fiút, lányt, tanulót, dolgozót. Inkább a találkozások száma csökkent. De ha munkát vállal valaki, akkor nem tud olyan könnyen elmenni, mint ha valaki tanul.” (23 éves fiú)

„Ezzel én nem szoktak arcoskodni, mert szerintem manapság egy egyetemi diploma olyan, mint régen egy érettségi, tehát alap. Vannak olyan egyetemisták, akik az én érettségizett haverjaimtól is kétszer annyira hülye, nem tudom, hogy hogyan kerültek oda és hogyan, mikor fogják elvégezni az egyetemet. Nem jelent ez problémát a barátok közt, nincsenek úgymond rétegbeli különbségek.” (23 éves fiú)

Az a feltevésem tehát, hogy az egyetemi lét egy fajta egyetemista homlokzatot, személyiséget eredményez, az interjúalanyok elmondása alapján nem igazolódott be. Inkább csak az élethelyzetek változtak, mintsem számottevően a személyiség. E hipotézis be nem igazolódásának oka talán abban keresendő, hogy a középiskola óta csupán öt év telt el, és talán egy tíz év múlva készített interjú sokkal inkább előhozza ezeket a személyiségbeli különbségeket a jobb munkahely és a jobb kereset függvényében.

3. Nemek és igenek

*„Létezik-e fiú és lány között barátság, és ha igen, miért nem?”
(Karinthy Frigyes)*

Karinthy frappáns, kételyeket megfogalmazó ironikus aforizmáját olvasva megfogalmazódik bennünk: valóban ennyire bonyolult egy fiú és egy lány között a barátság? Hiszen örök kérdés ez minden társadalmi korban, minden életszakaszban, minden ember életében és az is marad mindig. Ha beszélhetünk a barátságok esetében heterogenitásról, akkor vajon ez a különbözőség a nem közti különbségek esetén is játékos hatással lehet a barátságok kialakulására?

Az interjúalanyok kiválasztása során törekedtem arra, hogy egyenlő arányban legyenek fiúk és lányok, ami e kérdés, vagyis a fiú-lány barátságok tárgyalása ügyében még lényegesebb, hisz egyenlő arányban tudtam őket megszólaltatni. Az interjú elkészítése után, visszahallgatva és összegezve az eredményeket, azt tapasztaltam, éles véleménykülönbség van ebben a témában a fiúk és a lányok között. A fiúk mindegyike azt állította, szerintük nem létezik fiú és lány között igaz barátság, legfeljebb haveri szinten működhet ez a kapcsolat. Egyikőjük így nyilatkozott:

„Úgy gondolom, hogy működhet, de közel sincs olyan erős, mint egy fiú-fiú közti barátság.” (23 éves fiú)

„Szerintem nem létezik fiú-lány barátság, én nem hiszek ebben. Haverság az még kialakulhat, de ahol már barátság van, ott egy hajszál választja el a szerelemtől és szerintem a két fél közül valamelyik többet fog érezni, mint a másik. Olyan szinten már úgy gondolja, hogy egy próbát megér egy kapcsolat elkezdése.” (23 éves fiú)

Ezzel a véleménnyel szemben áll egy 23 éves lány véleménye: *„Én nagyon sokszor úgy gondolom, hogy létezik barátság. Középiskolában nekem is volt egy nagyon jó fiú barátom. Sokan azt szokták mondani, hogy ott az egyik mindig többet akar a másiktól és ezért nem működhet. Én ezt egyáltalán nem éreztem. Ez teljesen jól tud működni, ha mind a ketten barátként kezelik a másikat.”*

„Nem létezik, legalábbis nekem nincsenek lány barátaim. Szerintem egyébként nem is működhet, mert egy idő után az egyik vagy a másik úgymint többet akar. Van egy ismerősöm, aki nagyon jó barátságban volt egy lánnyal, de végül rájött, hogy beleszeretett. A lánynak elmondta, a lány viszont azt mondta, hogy legyenek csak barátok. Ezek után hogyan lehetettek volna azok?” (22 éves fiú)

Kiemelném, hogy mindegyik fiú interjúalanyom partnerkapcsolatban élt, és egyikőjük sem úgy választott párt magának, hogy előtte barátok lettek volna a párjukkal. Ebben egy fajta tudatosságot fedeztem fel, és ebben a véleményemben két fiú is megerősített:

„Nekem még nem volt olyan párom, aki a barátom lett volna. Nekem csak fiú barátaim vannak. Én nem szeretem ezt keverni. Ha megtetszik egy lány, vagy beszélgetek vele, akkor rögtön egy potenciális pár jut róla az eszembe, nem pedig egy barát. Én elsőrözködök a haverjaimmal, ő pedig elbeszélget a csaj barátaival. Szerintem ez így helyes.” (23 éves fiú)

Az egyik interjúalanyom elmondása alapján azt a következtetést vontam le: a fiúk sokkal inkább attól tartanak egy ilyen kapcsolatban, hogy ha az évek alatt nagyon elmélyül, akkor az partnerkapcsolattá válhat, ami sok esetben teljes mértékben megsemmisíti a barátságot. Egy 23 éves fiú így fogalmazta ezt meg:

„Ha átlépnek egy határt, akkor valami megváltozik, és hamar rájönnek, hogy valami nem jó. Amíg barátok voltak, sokkal többet megbeszéltek, sokkal közelebb álltak egymáshoz. A szerelem részében viszont már nyomasztóvá vált, hogy együtt vannak nagyon sokáig. Úgy gondolom, hogy ha van egy fiúnak lány barátja, azzal nem érdemes szerelmet kialakítani, mert az nagyon hamar elmúlik.”

A fiúk még magát a lány-lány barátságot sem tartották igazinak, őszintének. S bár az egyik lány szintén megfogalmazott egy ilyen állítást: *„Néha a lányok között van*

egy kis versengés, rivalizálás, valami, ami miatt ellenségnek tekintik a másikat.” Ez párhuzamba vonható egy 23 éves fiú álláspontjával, mely szerint: „A lányoknál azt tapasztalom, hogy a legkisebb apróságok miatt is fújnak egymásra, és szerintem azért is szeretik a lányok a fiúk barátságát, mert mi talán vagy nem foglalkozunk ennyire apróságokkal, vagy inkább túllépünk ezen.”

A fiúk szerint a fiúk egymás között megbeszélik egymással a problémákat, megpróbálják megoldani a konfliktusokat, de a lányok következtetéseket vonnak le, túlságosan túlgondolják a történeteket. Szerintük a lányok között gyakrabban szakadnak meg a barátságok, bár sok esetben nem is igaz barátságokról van szó. Sőt, az egyik fiú szerint *„a lányok igénylik a fiúk társaságát, a lányok furkálódnak egymással”.*

Az általam megkérdezett hat lány közül egy nem alakított még ki fiúval bizalmas barátságot, s ennek az az oka: a fiút még éretlennek tartja ahhoz, hogy olyan bizalmas információkat osszon meg vele, amelyeket a lányoknak elmond. Bár a 23 éves lány kiemelte, hogy korántsem lenne hasonló ez a barátság a lánybarátságaihoz: *„Szerintem működhet a fiú-lány barátság. De ahogy tapasztaltam, nekem nagyon sok fiú ismerősöm volt, mindig sokkal jobban kijöttem a fiúkkal, mint a lányokkal... ezzel a fiú barátommal azért nem tudok megosztani mindent, mert egy kicsit gyerekes, nem elég érett vagy felnőtt ahhoz, hogy mindent elmondjak neki. De szerintem, ha egy kicsit komolyabb felfogása lenne, akkor meg tudnék vele is beszélni dolgokat. De azt nem tudom elképzelni, hogy pl. partnerkapcsolati vagy szexuális tanácsokat kérnék tőle, vagy a nőgyógyászati problémáimat vele beszélném meg, de majdnem mindent meg lehetne vele beszélni, de ilyen irányú tapasztalatom nincsen. Viszont ha egy fiú meg egy lány nem úgy néznek egymásra, mint potenciális partner, akkor kialakulhat köztük barátság is.”*

A lányok azon az állásponton voltak, hogy létezhet fiú és lány között barátság, csak sokaknak – ahogy egy 23 éves lány fogalmazott – *„bebeszélik azt, hogy nem. Az egyik barátságomat majdnem tönkretette azt, hogy minket mindig azzal piszkáltak, hogy nekünk járnunk kellene. Vele megmaradt a kapcsolat, nyáron mindig szervezünk valamilyen közös programot.”*

Egy olyan vélemény is született, mely ennek ellenkezőjét állítja: *„Valamelyik félnek megfordul a fejében, hogy mi lenne, ha más lenne. Nekem is volt egy fiú, aki feltette azt a kérdést, hogy mi lenne, ha a járnánk.”* (23 éves lány)

Ahogy az interjúkból kiderült, a lányok igénylik a fiú társaságát, és képesek rájuk csak barátként tekinteni, s bár elismerte az egyik interjúalany, hogy a vonzalom

nem zárható ki, ez mégsem az a fajta vonzalom, mint a szerelem: „*Sokan nem hisznek benne, mert azt mondják, hogy a kapcsolatba mindig belekerül egyfajta tetszés. Ennek van is valami alapja, hiszen van vonzalom, egyetértés vele dolgokban, van közös téma. Barátság van a szerelemben is, ha nincs, akkor az hiányzik belőle. Az én barátaim fiatalabbak tőlem, tehát szóba sem jönnek úgy, mint párkapcsolat. Azt nem tudom, hogy mennyire lehetséges egy párkapcsolat utáni barátság, az már nehezebb.*” (25 éves lány)

Igazi fiú-lány barátság csak egy lány interjúalanyom véleménye szerint nincs. Szerinte valaki részéről ez a viszony ugyanis biztosan több lesz az idő múlásával, mint barátság. Azt is nagyon meg kell gondolnia mindkét félnek, hogy átlépik-e azt a bizonyos határt, vagy megmaradnak a barátság szintjén. Mert, mint ahogy azt a lány interjúalanyok is mondták, a barátság fontosabb, és nem biztos, hogy ami barátként működik, az párkapcsolatként is. Könnyen el lehet rontani a barátságot, és a határ átlépésével a barátság meg is szűnhet.

Valós, szignifikáns eredményt tehát nem kaptam arra nézve, hogy létezhet-e fiú és lány között igaz barátság. A haverság még működőképes lehet a fiúk szerint is, de ennél mélyebb, mindenféle szexuális érintkezéstől mentes kapcsolat nem alakulhat ki. Az mindenesetre elgondolkodtató, hogy melyik félnek van igaza, a lánynak vagy a fiúnak.

4. Életkori különbségek és a hierarchia

„A barátságnak három kizáró oka van: a hiúság, a gőg és az irónia.”

(Hamvas Béla. A barátság)

Vajon a barátságban megengedhető a hierarchia? Irányíthatja-e az egyik fél az egész társaságot, vagy mindenki egyenrangú fél? Megjelenik-e a Tönnies által említett kiegyenlítődés, vagyis akik erősek, azok megvédik a gyengéket? Tönnies szerint ugyanis a hierarchia teljesen egyértelmű a kapcsolatokban, de ez a támogatásban jelenik meg, nem pedig a hatalom gyakorlásában.

Az interjúalanyaim arról számoltak be, hogy egy barátságban nem megengedett a hierarchia, mindenkinek egyenlő félnek kell lennie, bár vannak olyan véleményvezérek, akik jobban tudják érvényesíteni akaratukat, de ez nem a hatalom

önkényes gyakorlását jelenti, hanem a csoport érdekeit szolgálja. „*Ha nincs hierarchia, akkor egy helyben totyogunk, hiszen senki nem akarja a véleményét érvényesíteni. Egy embernek egyszer a kezébe kell vennie az irányítást. Viszont azt nem tartom jónak, ha valaki nagyon kiemelkedik. Itt egyenlő felek vannak, ki kell kérni a másik véleményét. Csak abban az esetben jó, hogy valaki döntést hoz, ha a többi nem akar dönteni.*” (23 éves lány)

Az egyének személyisége is befolyásolja azt, hogy előfordulnak a baráti társaságokban afféle szószólók. Ez a barátság kialakulásának és fennmaradásának szempontjából ismét jelzi: létezhet barátság különböző mentalitású emberek között, a hasonlóság pedig a munka elvégzésének, a cél elérésének szempontjából nem mindig kedvez. Ha mindenki dönteni akar, akkor az, ha senki sem tud igazán döntést hozni, konfliktus forrása lehet.

„*A baráti kapcsolatban épp az a lényeg, hogy egyenlők, a barátságban egy-egy eset kapcsán változik. Én ehhez jobban értem, vagy ilyesmi. Egy barátságban az a lényeg, hogy ott legyünk egymásnak, ez nem egy olyan hierarchia, hogy én most legyőztelek, de ez nem egy orrod alá dörgölöm dolog.*” (23 éves lány)

Szervezőegyeniségekre azonban szükség van. „*Egészségesebb, ha egyenrangúak a felek, viszont nagyobb baráti társaságokban mindig van egy ember, aki összefogja az egészet. Ő szervezi a programokat, ő hozza össze a bandát, de nem vár semmilyen megkülönböztető tiszteletet.*” (23 éves fiú)

„*Nem szabad elfelejteni, hogy vannak adott személyiségek és egy barátságban ez megjelenik. Ha én vezéregyeniség vagyok, akkor a barátságban is nagyobb hangom lesz, aki pedig egy kicsit csendesebb, visszahúzódóbb, akkor ő nem fog olyan nagy hangot kapni. Mindenkinek meg van a saját kis helye, a saját kis polca úgy, mint ahogy a családban is, viszont az cél lenne, hogy mindenkit külön egyéniségként kezeljünk, és ne mondjuk azt, hogy ez meg ez nem jó. Nyilván, amikor már nagyon érzi azt az egész társaság, hogy valakinek rossz irányba indult el az élete, akkor az cél, hogy odafigyeljen a másikra, de adott esetben nem biztos, hogy mindenkinek meg kell mondani, hogy mit csináljon.*” (23 éves lány)

A hierarchia nemcsak a személyiségek közötti különbségben nyilvánulhat meg, hanem oka lehet az is, hogy valaki idősebb az egyik félnél. De ahogy az interjúalanyom mondta, ez sem válhat az irányítás alapjául, sokkal inkább a barátság egyik funkcióját, a kölcsönös segítségnyújtást és a támogatást jelzi. „*Az ember megtapasztalja, hogy amikor ő a fiatalabb vagy ő az idősebb egy barátságban, az miben különbözik. Azt*

vettem észre, hogy 18-22 éves korban a szülőktől már nem úgy fogadja a tanácsokat, és ha van olyan barátja, aki pár évvel idősebb, akkor sokkal jobban fogadja azokat a dolgokat, ami az ő életében hasznosabb lehet. A szülőktől azt hallja, hogy ezt meg ezt ne csinálja, de a baráttól úgy fogadja, mint egy verziót és elgondolkodik rajta. Nekem ez nagyon jó volt, amikor a barátnőm 10 évvel idősebb volt.”(25 éves lány)

„Mindenkinek van egy egyéni tapasztalása. Inkább csak beszélgetés szintén jelenik meg a hierarchia. Az nem jó, ha van egy vezérnőci vagy hím és akkor majd ő mindent eldönt, hogy mi lenne jó. Szerintem ennek demokratikusnak kellene lennie” továbbá „Amikor én vagyok az idősebb, akkor mindenképpen van benne egy olyan dolog, hogy tudni kell mikor nem megszólalni. Fel kell azt fogni, hogy én is elkövettem a magam kis hibáit, én is voltam annyi idős és adott esetben nem úgy láttam dolgokat, ahogy most. Nem kell egyfajta szülő viszonyba átmenni, hogy ez meg ez nem jó, de ha kéri a segítséget, akkor el kell neki mondani dolgokat, de tudni kell azt is, hogy ő még másképp éli meg ezeket.”(25 éves lány)

S vajon működhet-e az a barátság, amelyben az egyik fél idősebb, mint a másik. Melyik korban kedvező ez inkább? Az interjúalanyok mindegyike azt mondta, hogy ebben a korban, vagyis a 23–25 év közötti időszakban inkább akkor működhet és alakulhat ki barátság két fél között, ha náluk valaki idősebb. Nem hisznek abban, hogy létezhet barátság például egy 13 és egy 23 éves ember között.

„Inkább felfelé valamilyen szinten működhet a korkülönbség, lefelé nem, mert pl. egy most 17 éves ember még az érettségi előtt áll, teljesen más dolgok foglalkoztatják. Ennek ellenére létezhet barátság, de nem gondolom, hogy igaz barátság születhetnek, mert más dolog érdekli őket korosztálytól függően.” (23 éves fiú)

„Egy 25 és egy 15 éves között kevésbé működhet, de egy 25 és egy 35 éves között már annál inkább. A legjobban a saját korosztályával értheti meg leginkább az ember.” (22 éves fiú)

Egy 23 éves lány ezt az álláspontot képviseli: *„A gondolkodásuk attól függetlenül még lehet azonos. Ha a családomat nézem, akkor én pl. anyukámmal nagyon jó barátságban is vagyok, én nem érzem azt, hogy a korkülönbség beleszólna. Egyásra találnak és jóban lesznek a személyiségük miatt.” (23 éves lány)*

5. Szerelem és barátság – Öröm vagy bánat?

„A szerelem titka, hogy a kettőből egy lesz, a barátság titka, hogy az egyből kettő.”

(Hamvas Béla: A barátság)

„Volt már rá példa, hogy az egyik barátomnak sikerült összejönni egy lánnyal és a lány annyira ragaszkodott hozzá, hogy mindenhová együtt mentek. De meg kell lennie a pasis és a csajos buliknak is.” (22 éves fiú) Az utóbbi részlet a kutatásom következő kérdésére próbál rávilágítani: a szerelem feláldozható-e a barátságért illetve a barátság feláldozható-e a szerelemért?- tettem fel a kérdést interjúalanyaimnak. Mindkét kapcsolat – a vérségi, rokoni kapcsolatokkal szemben – egyéni döntés által jön létre, és ideális esetben mindkét emberi társulás a bizalmon, az őszinteségen és a szereteten illetve a párkapcsolat tekintetében a szerelmen alapul.

Egy hosszú ideje tartó barátság kibírja-e azt, amikor az egyik fél életébe belép a szerelem, ami megváltoztatja a barátok szabadidő-eltöltését, és a párkapcsolatban élő egyén barátokra szánt idejének a hosszát is?

Az interjúalanyok közül a fiúk jelenleg mind párkapcsolatban élnek, a lányok közül hárman hosszabb-rövidebb ideje tartó kapcsolatban, hármójuknak azonban jelenleg nincsen partnerkapcsolata. Ennek ellenére nem volt különbség abban a tekintetben, ki miként vélekedik erről a témáról. Mindannyian úgy nyilatkoztak, nem áldozható fel egyik a másikért, és mindenki igyekszik megtalálni az arany középutat, a legjobb megoldást annak érdekében, hogy mindenkire ugyanannyi idő juthasson. *„Úgy gondolom ez az ember életének két különböző szegmense.”*(23 éves lány) *„Az ember barátai lehet, hogy már 10 éve azok, aztán jön egy új szerelem az életébe és az megint az életének egy új szakasza. Aki nekem a társam, annak el kell fogadni azt, hogy ezek az emberek akkor is ott voltak mellettem, amikor ő még nem. Rengeteg gondon, bajon át kitartottak mellettem, rengeteg nagyon jó emléküink van és nyilván a barátaimnak is tolerálnia kell azt, hogy szeretek valakit és egy párkapcsolatban vagyok. Előfordult, hogy én voltam az a barát, aki nem örült az új szerelemnek, de úgy gondolom, hogy ő tudja, hogy kibe szerelmes, meglátott benne valamit, ha esetleg rosszul fog elsülni a dolog, akkor támogatom. Volt egy olyan barátom, akinek a kapcsolatából házasság lett. Ennek nem örültem, próbáltam tolerálni és toleráltam is, ennek ellenére mégis vége lett a barátságának, mert egész egyszerűen másfelé indultak.”* (25 éves lány)

„Egy nő miatt sose vesszünk össze többet. Nem éri meg. főleg 15-25 év közötti korosztályban az évek során gyakran több barát, barátnője van az embernek. Ha ezt nézzük, akkor mondjuk csúnyán, hogy barátnők jönnek, mennek. Bár a barátnő mindig a

társaság tagjává válik. A mi baráti társaságunkba már senki sincs együtt a gimnáziumi párjával. a barátomnak el kell fogadni azt, hogy a barátnőre időt kell szánni. A mit a barátokkal szánt időből kell elvenni. De ezt megértettük mindannyian. ez az élet rendje. De a páromnak is meg kell értenie, hogy az embernek vannak barátai, akit már nagyon régen ismer és azt sutba dobni azért, mert szerelemes, az nagy butaság. Egyfajta egyensúlyt meg kell tartani. De ez nagyon-nagyon nehéz.” (23 éves fiú)

Egyiket a másikért sem tartották feláldozhatónak, minthogy azt sem, hogy valamelyik kapcsolatból időt vegyenek el a másik javára. „*Ha én azt mondom, hogy a lányokkal találkozok szerdán, akkor az ugyanolyan fontos, mint hogyha a párommal találkozok csütörtökön. Nem fogom lemondani az egyiket a másik javára, ha egy mód van rá. Ebből volt egy konfliktus. Az akkori párom úgy gondolta, hogy én igenis mondjam le a barátnőimet, hogy találkozzunk.”* Ez az interjúalany esetében bonyodalmat okozott a párkapcsolatában: „*Én nem mondtam le és ettől ő féltékenységi jelenetet rendezett. Az, hogy én együtt vagyok vele, az nagyon klassz dolog, de a barátait ettől függetlenül ne hanyagolja el. Mondtam neki, hogy nem féltékenykedni kell, hanem menjen ő is a barátaival találkozni. Szükséges az, hogy mindkét félnek meglegyen az adott baráti köre vagy pedig legyen egy közös. De szerintem nem jó az, hogy csak együtt vagyunk, és nem találkozunk senkivel.”* (25 éves lány)

Tehát utóbbi esetben is látszik: bár az interjúalanyok igyekeznek megtalálni a partnerkapcsolat és a barátság közötti egyensúlyt, ez gyakran konfliktushoz vezet a párkapcsolat egyik tagjának életében. Az egyik lány esetében pedig előfordult, hogy szerelme nem őt, hanem a barátait választotta: „*Egészséges esetben ennek nem szabadna így lennie. De velem is megtörtént egy olyan eset, hogy az egyik volt szerelmemnek a barátjával, az elején nagyon jóban voltunk, de egy idő után nagyon megromlott a Levente és az én barátságom. De mivel a párommal is nagyon jóban volt, egy idő után kezdte feszélyezni őt (a szerelmemet) az, hogy mi nem vagyunk jóban. Ez a két dudás egy csárdában nem fér meg szituáció alakult ki. Az akkori párom azt mondta, hogy ha választania kellene, akkor nem azt választaná, aki megkérte, hogy válasszon. Ha én kértem volna, hogy válasszon, akkor a barátját választotta volna. Én nem tettem fel neki ilyen kérdést, ő mégis úgy döntött, hogy a barátját választja és két és fél év után ott hagyott. Pár hónap múlva bocsánatot kért és kérte, hogy menjek vissza hozzá, de ez egy nagyon furcsa dolog volt.”* (23 éves lány)

Az egyik interjúalanyom egy középiskolai sztorit osztott meg velem. Akkoriban, 16 évesen történt meg először, hogy a baráti társaság minden tagjának kialakult egy

párkapcsolata. *„Megbeszéltük, hogy az egyik péntek este kan bulit tartunk. de ő jött karöltve a barátnőjével. Én mondtam neki, hogy nem ez volt megbeszélve, de ő mondta, hogy ő már nem érzi jól magát, ha nincs vele a lány. Mondtam neki, hogy elhiszem, hogy, hogy szerelmes vagy, de egy héten pár órát ránk is lehet áldozni.”* (23 éves fiú)

Amikor a szerelem belép az ember életébe, az egyén számára megváltozhatnak a prioritások. A szerelem – ha meg nem is szünteti a barátságokat –, de hatással van a kapcsolatokra. *„Gimnázium után egy darabig nem tartottuk a kapcsolatot a párkapcsolata miatt, kirekesztette az egész világot. Utána pár év után találkoztunk, és ha mi sem történt volna, ugyanúgy folytatódott a barátságunk.”* (23 éves lány)

Az egyik lány interjúalanyaim szerint *„muszáj megtalálni az egyensúlyt még akkor is, ha nehéz. Lehet, hogy az egyik kopik a másik javára, de ezt egy átmeneti időszaknak mondanám, a rózsaszín ködnek. Ha a barát igaz barát, akkor az mindig ott lesz melletted, akármilyen történik. A barátságért nem adnék fel egy kapcsolatot. A barátság mindig fontosabb, mert egy párkapcsolat jobban változik. Ha valaki olyan a párod, akit pl. a férjednek képzelsz el, a gyerekeid apjának, ott a későbbiekben biztos változik a dolog. A mamámnak papám a legjobb barátja és fordítva is.”*

A barátságot a szerelemnél sokkal fontosabb, megszakíthatatlanabb köteléknek tekintette mindenki. A barátság valóban erősebb érzelem, mint a szerelem? *„A szerelem az nem barátság. A szerelem az sokkal több, mint egy barátság, az egy lelki kapcsolat, ami igazából nem gyakran alakul ki. Viszont a szerelem az múlandó.”* (22 éves fiú)

Arra a kérdésre való válaszkérés során, hogy valakinek a szerelme lehet-e a legjobb barátja is egyben, megfigyelhető volt: a fiúk (annak ellenére, hogy egyébként nem hisznek a fiú-lány barátságban) mégis arról vallottak, a barátnőjük egyben a legjobb barátjuk is.

„Ha problémám van, akkor én elsősorban barátnőmmel szoktam megbeszélni.” (23 éves fiú)

„Az az ember, aki a legközelebb tud állni hozzám, az a partnerem. Akivel mindent meg tudok beszélni, az a párom.” (23 éves lány)

Vannak dolgok azonban, amelyek szükségessé teszik a barátnők jelenlétét és azt, hogy elkülönítsük a partnerkapcsolatot a baráti köteléktől. *„Nem biztos, hogy a szerelmemmel fogom megbeszélni azt, hogy nyáron merjem-e gyantáztatni a lábamat 40 fokban vagy nem. Ezt nyilván a barátnőimtől fogom megkérdezni. Vagy ha van egy lelki problémám, ami a szerelmemet nagyon nem fogja érdekelni, akkor én ilyen szempontból engedékeny vagyok, mert tudom, hogy egy férfit nem minden esetben érdeklik a női lelki*

nyavalyák, meg adott esetben fáradt. Ha kis női problémám van, akkor nem a páromat fogom vele traktálni, hanem a barátnőmmel beszélem meg, akit valószínűleg érdekel a téma.” (25 éves lány)

Utószó

A barátság, ahogy az előszóban említettem, és amit azt Márai Sándor szavaival hangsúlyoztam, a legnagyobb emberi próbatétel és szerep. Szakdolgozati

témaválasztásom célja volt az, hogy olyan témával ismerkedhessek meg, amely az én életemben is fontos mozzanat. Hiszen ahogy Hamvas Béla is írta: „*A barátság magasabb Hatalomtól megszentelt állapot.*”

A barátság, ha igaz barátságról van szó, megmásíthatatlan kötelékké válhat, olyan megszakíthatatlan kapcsolat, amely a családi, rokoni, vérségi kötelék mellett a legfontosabb, sőt, talán ugyanolyan fontos.

Az interjúalanyaim beszámolója alapján elmondható, hogy az igaz barátságok az ifjúság életében nagyon fontos szerepet töltenek be. A bizalom, a megértés, a támasz- és vigasztalás, az egymás segítése és a másik melletti kiállás a baráti kapcsolatok legjellemzőbb tulajdonságai.

S bár jelen szakdolgozat nem ad szignifikáns eredményt arra nézve, hogy vajon a több száz, a több ezer, több tízezer hallgató hogyan vélekedik a barátságról, a kutatás véleményem szerint így is elgondolkodtató tényeket fedezett fel, és megerősítette a hazai kutatások eredményeit is.

Az egyetemi lét, a felsőoktatás nem a magányosság intézménye, társas lényként mindenkinek szüksége van arra, hogy saját korosztályában szövetségeseire, támaszra leljen. Bár a fiúk több barátról számoltak be, mégsem mutatott kiugró különbségeket a számok. Az viszont, hogy kiket tartottak barátjuknak az illetők, egy dimenzió, a vallás mentén további vizsgálatot tenne szükségessé.

Amint az interjúk elemzése során jeleztem: a vallásos hallgatók, jelen szakdolgozatomban a két lány volt az, aki a barátságot testvéri viszonyként minősítette, valamint egyikük kijelentette: bár a barátait megválaszthatja az ember, a családját nem, azért ő mégis a családjában bízik meg leginkább, és édesanyját is nagyon jó barátjának tekinti. Egyik interjúalanyom pedig elmondta, hogy számára a barátok töltik be a testvérek szerepét is. Azok, akiknek van testvérük, nem említették ezt a jelzőt a barátságról szólva, így további kutatások során e pontot is érdemes lenne vizsgálni, egy nagyobb mintán, külön kitérve a család és a barát funkciójának elkülönítésére, összehasonlítására.

Kezdeti hipotézisem az volt, hogy az igaz barátságok, amelyek a középiskolában születnek, kiállják az idő és a távolság próbáját, és ez igazolódni is látszott. Interjúalanyaim többsége, bár említett olyan esetet, hogy megszakadt középiskolai barátsága, legtöbbször sikeresen fenn tudták tartani ezeket a kapcsolatokat. Ez annak is köszönhető, hogy kihasználva a facebook, az iwiw és az msn adta lehetőségeket, minőségi kapcsolatot tudnak ápolni középiskolai barátaikkal.

A dolgozatomban kiemeltem egy másik fontos tényezőt: a felsőoktatási intézmény is hatással lehet arra, hogy egy személy mennyire tud beintegrálódni az egyetemi csoportba, mennyire képes bizalmas kapcsolatokat és igaz barátságokat kialakítani, és vajon akkor, amikor nem lehetséges már egy kialakult közösségbe beilleszkednie, mennyire válik fontossá és kizárólagossá a középiskolában vagy az alapszakon megszerzett baráti közösség. Interjúalanyaim közül hárman mesterszakosak voltak, de az alapszakot különböző intézményben végezték el. Ez hatással volt barátkozásaikra, nehézségekbe ütköztek akkor, amikor egy, már kialakult egyetemi csoportba próbáltak beilleszkedni. A bolognai rendszer megtörte az ötéves képzési idő rendjét, mely hatással van az oktatás minőségére, de egyszerre nyújt lehetőséget a hallgatónak arra is, hogy három év után szabadon dönthesse, tovább folytatja-e a megkezdett utat, vagy sem. Az azonban kiderült, hogy a döntés e nagy szabadsága és a szabad intézményváltás zavart okoz mind a barátságok kialakításában, mind pedig az alapszakon megszületett barátságok fenntartásában.

S bár a kutatás megkezdésekor leginkább arra voltam kíváncsi, hogy az intézményváltás, leginkább a középiskola–egyetem tekintetében milyen változásokat okoz a barátságokban, végül dolgozatom számomra legérdekesebb része az volt, amikor a fiú–lány közötti viszonyrend, a barátságokban meglévő korkülönbség és a szerelem kontra barátság témakörét vizsgáltam. A fiú–lány barátságok elemzése mindig érdekes, mivel véleményem szerint a társadalomban továbbra sem alakult ki ezzel kapcsolatban meghatározott, mindenki által elfogadott konszenzus. Mint ahogy interjúalanyaim sem vélekedtek egyformaképpen erről a kapcsolatról, sőt, a fiúk pesszimisták, a lányok pedig derűlátók voltak egy ilyen kapcsolat sikerességét illetően.

Felvetődik a kérdés: a lányok vagy a fiúk véleménye a valós? A lányok becsapják önmagukat, vagy valóban létezhet fiú–lány barátság? Mindenesetre érdekes, hogy a fiúk közül egy sem volt, aki azt felelte volna, hogy létezik ilyen barátság, és a lányok között is csak egy volt, aki bár az életében megtapasztalta már ennek a kapcsolatformának a sikerességét, általánosságban azonban mégis pesszimista véleményt alakított ki.

Az interjúk során a másik érdekes témának bizonyult a barátok között meglévő korkülönbség. A társadalom tagjai sok esetben hitetlenkednek akkor, amikor azt hallják, hogy egy férfi és egy nő között egy párkapcsolatban nagy korkülönbség van. Ezért voltam kíváncsi arra: vajon a barátok között megengedhető-e, áthidalható-e a korkülönbség? Az interjúalanyaim 22–23 évesek voltak, így érthető módon úgy

gondolták, egy náluk fiatalabb személlyel nem tudnának kialakítani igaz baráti kapcsolatot, hiszen mindegyik korosztálynak más az életstílusa, érdeklődési köre, életkori sajátossága. Egy idősebb emberrel azonban, mint elmondták, ki lehet alakítani barátságot.

Ezt az eredményt a későbbiek folyamán érdemes lenne megvizsgálni – vajon 10 év múlva is ugyanezen a véleményen lesznek-e? Érdemes lenne ez amiatt, hogy 10 év múlva már a munkahelyi kötelezettségeknek kell eleget tenniük, és lehet, hogy nem lenne idejük rá, illetve nem érdekelné őket az, hogy az egyetemista lét milyen kötelezettségeket állít a hallgató elé, illetve milyen szabadságot ajándékoz.

A szakdolgozat és a kutatás tehát nem véges, nem is lehet befejezni, és talán nem is lehet végleges álláspontot kialakítani minden dimenzióban.

A fiú-lány barátságok mindenkor meg fogják osztani az embereket, mint ahogy talán abban sem fog egyezni a vélemény, hogy miért szűnnek meg a barátságok, és mi miatt maradnak fent mégis az idő múlásával. Az interjúalanyaim többsége reménykedik abban, hogy azok a barátságok, amelyek az egyetemen kötődtek, illetve amelyek a középiskola után is fennmaradtak, továbbra is élni fognak még akkor is, ha a kötés gyengül. *„Visszatekintve az eddigi életemre, az idő múlásával lehetséges, hogy lemorzsolódnak jó barátok és alakulnak új barátságok, de szerintem a kapcsolatot mindenféleképpen fogjuk tartani. Gyökeresen ne változzon meg egyikőnk sem, tudjunk kialakítani úgy időpontokat, hogy mindenkinek jó legyen és tudjunk találkozni.”* (23 éves fiú)

Ahogy azt a korkülönbségeknél említettem: fontos lenne ennek vizsgálata öt vagy tíz év múlva, megvizsgálva azt, hogy vajon az egyetemnek is olyan erős összetartó ereje van-e, mint a középiskolának.

Felhasznált irodalom

- Albert Fruzsina – Dávid Beáta: *Embert barátjáról – A barátság szociológiája*. Századvég Kiadó, Budapest, 2007.
- Aronson, Elliott: *A társas lény*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1997.
- Cohen, Albert K.: *A szubkultúrák általános elmélete*. In: Huszár Tibor és Sükösd Mátyás (szerk.): *Ifjúságszociológia*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1976.
- Forgács József: *A társas érintkezés pszichológiája*. Kairosz Könyvkiadó, Budapest, 1993.
- Foucault, Michel: *Más terekről* (1967) <http://exindex.hu/index.php?page=3&id=253>
- Gerhard Schulze: *Élménytársadalom - A jelenkor kultúrszociológiája* In.: Szociológiai Figyelő 2000/1-2.
- Georg Simmel: *A társadalmi differenciálódásról*. Gondolat Kiadó, 2009.
- Goffman, Erving: *Az én bemutatása a mindennapi életben*. Thalassa Alapítvány – Pólya Kiadó, Budapest, 1959.
- Rácz József: *Ifjúsági szubkultúrák és fiatalkori „devianciák”*. Magyar Pszichiátriai Társaság, Budapest, 1989.
- Smith, E.R. – Mackie D.M.: *Interakció és társadalmi függés*. In. Szociálpszichológia. Osiris Kiadó, Budapest, 2001.
- Tönnies, Ferdinand: *Közösség és társadalom*. Gondolat Kiadó, 2004.
- Utasi Ágnes: *A szubjektív életminőség forrásai*. MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest, 2006.
- Utasi Ágnes: *A bizalom hálója*. Új Mandátum Kiadó, Budapest, 2002.
- Weber, Max: *Tanulmányok*. Osiris Kiadó, Budapest, 1998.

Idézetek

- Hamvas Béla: *A láthatatlan történet*. Medio Kiadó, Budapest, é.n.
- Márai Sándor: *Füves könyv*. Akadémia Kiadó, Budapest, 1991.

INTERJÚVÁZLAT

BEMELEGÍTŐ KÉRDÉS

Mesélj magadról!

1 – A BARÁTSÁGRÓL ÁLTALÁBAN

Mit értesz az alatt a fogalom alatt, hogy barátság? Milyen jelzőket említenél?

Számodra mit jelent a barátság?

Mennyire fontos számodra a barátság?

Mi kell ahhoz, hogy valaki a barátod legyen?

Van legjobb barátod és ha igen, mennyi? Mesélj róla/róluk!

Szerinted vannak a barátságnak fokozatai?

IGEN: Mesélj erről!

NEM: Szerinted van különbség a haver és a barát között?

Létezhet-e szerinted barátság fiú-lány között? Mesélnél a saját tapasztalataidról?

2 – RÉGI ÉS ÚJ BARÁTOK

Van olyan személy, aki gyerekkorod óta a barátod? Mesélj róla/róluk!

Mesélj a baráti körödről!

Van-e különbség az egyetemista és a korábban megismert barátaid között?

Ha valamilyen problémád van, akkor kikkel osztod meg inkább: az egyetemista vagy a régi barátaiddal? Miért?

3. A BARÁTKOZÁS STRATÉGIÁI

Hogyan próbálsz közelebb kerülni az emberekhez, ha meg akarsz velük ismerkedni?

Változott-e a stratégiád az egyetem éve alatt? Könnyebb volt-e barátkozni a középiskolában, mint az egyetemen? Vagy az egyetemen könnyebb? (Miért? És miért nem?)

Próbálsz hasonulni hozzájuk vagy inkább ragaszkodsz a saját egyéniségedhez? A választott stratégia mennyire volt eredményes?

4 – BARÁTI TÁRSASÁG SZERVEZETE

Mennyire hasonlítanak vagy különböznek egymáshoz viszonyítva a barátaid?
(Elsősorban a nemüket, korukat, iskolai végzettségüket tekintve)

Működhet-e a hierarchia a barátok között?

Működhet-e a barátság akkor, amikor nagy korkülönbség van a két fél között?

5. – BARÁTSÁG VS. SZERELEM

Szerelem első látásra – barátság első látásra? Létezik ilyen?

A barátság feláldozható a szerelemért? Előfordult már veled ilyen?

Előfordultak már konfliktusok a szerelmed és a barátaid között?

- Ha igen, mesélj róla?

- Ha nem, akkor szerinted milyen okok vezethetnek a konfliktusokhoz? Mi a véleményed arról, amikor a szerelem eluralkodik a barátságon, vagy ha a barátok fontosabbak, mint a szerelem?

A szerelmed a legjobb barátod is? Meg tudsz osztani mindent a szerelmeddel?

6. MEGSZŪNT BARÁTSÁGOK

Előfordult már, hogy megszűnt egy nagyon jó baráti kapcsolatod? Mesélnél róla?

Pesszimista vagy optimista vagy azzal kapcsolatban, hogy az egyetemi barátságok megmaradnak-e?